

שומר פתאים ה'

רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק יא

הלכה ד - אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בו אדם וימות כגון שהיתה לו באר או בור בחצירו בין שיש בהן מים בין שאין בהן מים חייב לעשות להן חוליה גבוהה עשרה טפחים או לעשות לה כסוי כדי שלא יפול בה אדם וימות. וכן כל ג ממשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנ' +דברים ד' ט' +השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מצות עשה ועבר על לא תשים דמים.

1

הלכה ה - הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכל העובר עליהן ואמר הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך או איני מקפיד על כך מכין אותו מכת מרדות.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף לט עמוד א and תלמוד בבלי מסכת יבמות ז':

התני רב ביבי קמיה דרב נחמן: שלש נשים משמשות במוך, אלו הן: קטנה, ומעוברת, ומניקה; קטנה - שמא תתעבר ותמות, מעוברת - שמא תעשה עוברה סנדל, מניקה - שמא תגמול את בנה; ואיזוהי קטנה? מבת אחת עשרה שנה ויום אחד עד שתיים עשרה שנה ויום אחד, פחות מיכן ויתר על כן - משמשת כדרכה והולכת, דברי ר"מ; וחכמים אומרים: אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת, ומן השמים ירחמו, משום שנאמר: שומר פתאים ה'!

2

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכט עמוד ב

אמר שמואל: פורסא דדמא - כל תלתין יומין. ובין הפרקים - ימעט, ובין הפרקים - יחזור וימעט. ואמר שמואל: פורסא דדמא - חד בשבתא, ארבעה ומעלי שבתא. אבל שני וחמישי - לא, דאמר מר: מי שיש לו זכות אבות - יקז דם בשני ובחמישי, שבת דין של מעלה ושל מטה שוין כאחד. בתלתא בשבתא מאי טעמא לא - משום דקיימא ליה מאדים בזווי, מעלי שבתא נמי קיימא בזווי! - כיון דדשו ביה רבים - שומר פתאים ה'!

3

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף עב עמוד א

ואיבעית אימא: משום דלא נשיב להו רוח צפונית, דתניא: כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, לא נשבה להם רוח צפונית. מאי טעמא? איבעית אימא: משום דנזופים הוו, ואי בעית אימא: דלא נבדור ענני כבוד. א"ר פפא: הלכך, יומא דעיבא ויומא דשותא - לא מהלינן ביה ולא מסוכרינן ביה; והאידנא דדשו בה רבים, שומר פתאים ה'!

4

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ל עמוד ב

אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל: פי תאנה אין בו משום גילוי. כמאן? כי האי תנא; דתניא, רבי אליעזר אומר: אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה ואינו חושש, משום שנאמר: שומר פתאים ה'!

5

תרומת הדשן סימן ריא

שאלה: ראינו כמה תלמידי חכמים גדולים ואנשי מעשה הגונים דלא הוו קפדי לישא אשה שמתו לה שני אנשים ואין מוחה בידם או קורא תגר עליהם, יש סמך לקולא זו או לאו?

6

תשובה: יראה דלאו שפיר עבדי דלא קפדי, וכן אמרו רבותינו דיש להקפיד והווי תמיהים טובא ממקצת תלמידי חכמים דלא הוו קפדי, דהא אשירי בכתובות פ' גערה כתב דכופין אותו להוציא דחמירא סכנתא מאיסורא, וכי היכי דבית דין

חייבין להפרישו מאיסורא הכא נמי מסכנתא... וצ"ע אי שייך למימר האי טעמא שומר פתאים לתלמיד חכם שהוא יודע ומכיר ונזכר למופלא בדורו, ואפילו באיניש דעלמא קשה הדבר לצדד כל כך להתיר הואיל ואיכא חשש סכנה...

חידושי הרישב"א מסכת כתובות דף לט עמוד א

והא דאמרינן שלש נשים משמשות במוך. פרש"י ז"ל רשאות לשמש במוך ואפילו שמשחיתות זרע בעליהן שרינן להו משום סכנה דידה או דעובר, כלומר דאע"ג דאיתתא לא מפקדא אפריה ורביה אסורה להשחית זרע בעלה וכולן לקו בדור המבול, דאע"ג דלגבי דידיה שרינן לבעול בעילה שאין בה זרע כגון קטנה או מעוברת או זקנה או עקרה ולא חשיב השחתת זרע, שאני איהו משום מצות עונה, ועוד דהוי דרך תשמיש, אבל להשחית זרע הראוי להוליד ולאבדו במוך אסור אפילו לדידה ואפילו היה המוך מונח בשעת תשמיש, כל זה למדנו מדברי רבינו ז"ל, אבל מכל מקום אין פירושו מחזור, חדא דאם כן כי קתני פחות מכאן משמשת כדרכה אסורה לשמש במוך קאמר והא אמאי שהרי אין כאן השחתת זרע, ותו רבנן דאמרי אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת היינו שאסורה לשמש במוך קאמר, והא אמאי כיון שיש סכנה בדבר וכי משום שומר פתאים ה' תהא אסורה בזה ותכניס עצמה בסכנה, לכך פירשו בתוספות שלש נשים חייבות לשמש במוך וחכמים אומרים משמשת כדרכה אם תרצה ואינה חייבת במוך.

אגרות הראי"ה ח"ג סי' תתנב, עמ' קל):

על דבר עצם ההליכה לטייל במקום שיש אפילו חשש רחוק של סכנה ח"ו, כבר גיליתי את דעתי כמדומה באיזה ממכתבנו, שאינה מהראוי.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן נט

כן הוא כשיוצא לדרך שהוא ספק שאפשר שיארע שם איזה סכנה ומ"מ הכריע לילך מפני צורכו או אף לטייל שמותר מצד החשש סכנה משום שהוא חשש רחוק טובא, לא ילך בלא המלכה בקונו שאף שהכריע לצאת ולא לחוש לשמא יארע לו איזה סכנה לא יאמר שלכן לא יתפלל בברכה מספק קטן כזה אלא יתפלל לקונו כמו שהוא ספק ממש שצריך לימלך עוד בדבר, משום שלהתפלל שהשי"ת ישמרהו צריך אף בשביל חשש רחוק טובא.

שאלה: ראינו כמה תלמידי חכמים גדולים ואנשי מעשה הגונים ולא הוּוּ קפדי לישא אשה שמחו לה שני אנשים ואין מוחה בידם או קורא חגר עליהם, יש סמך לקולא זו או לאו.

תשובה: יראה דלאו שפיר עבדי דלא קפדי, וכן אמרו רבוחינו דיש להקפיד והוּוּ חמיהם טובא ממקצת תלמידי חכמים ולא הוּוּ קפדי, דהא אשירי בכחכותו פ' נערה' כתב דכופין אותו להוציא דחמירא סנתא מאיסורא, וכי היכי דבית דין חייבין להפדישו מאיסורא הכא נמי מסכתא. וכתב עוד בשם ה"ר משה מנלכונו"ג דאין לה כתובה משני משום דאסורה לאינסוכי לשלישי ולא קרינן בה כשתנישא לאחר חטלי וכו', אלמא דסבר דאיסור גמור הוא. גם הרמב"ם כתב אשה שמחו לה שני אנשים לשלישי לא תנשא ואם נשאת לא תצא ואפילו לא נתקדשה יכנוס ע"כ. משמע דאסור לכתחילה לעבורי. אמנם בא"ז כתב בחשובה"ו ז"ל: הא דקבעינן הלכתא כרבי לשלישי לא תינשא לא לאוסרה ולא לרדאי חששא אלא לספק חששא, עכ"ל. וכמדומה דדייק הוא לאפוקי תלמודא מפשטיה, דבהדיא תניא בפ' הבא על יבמתו (יבמות סה, א) לשלישי לא תינשא אהיא עובדא דאביי דסמך ארבי יצחק ועבר עובדא בנפשיה ואע"ג דאיהו אמר סומקא לאו בר סמכא הוא כדאיאת התם, ואי הוּוּ איסורא או אפילו ודאי חששא לא סמך עליה כלל. אלא אינו אלא ספק חששא ולהכי הוּוּ קיל ליה למסמך עליה*.)

באר חזון

הגדה: כמו שכתבנו כי פלגמי נהליה נמשום ל"ו הגזול, דמקן דמי דייק דלעו טלח פסק פשע ומסקי התם עליה נאזקה מטונה ח"ל: ועוד דמשעשע בכל יום שאלו רוחים ששאלו לפגש ומחרימן ימים ועלמים ניס ומנו, ע"כ.

אמנם מהך דא"ז לא ברירא לי שפיר אי דוקא קאמר הא דקבעינן הלכתא כרבי דלשלישי לא תנשא, אינו אלא ספק סכנה משום דהא לרשב"ג לשלישי שרי לגמרי, אבל לרביעי לכ"ע אסור דילמא הכי הוא, או נימא דלא שניא אליבא דרבי בין שלישי לרביעי. מ"מ אפשר דאהני מילי דא"ז סמכי עלמא ולא חיישינן לספק חששא כמו שאין אנו נוהרין ממכה מילי דאחריו רבנן עלייהו משום חשש סכנה משום שומר פתאים ה"ו. וגם נראה מתוך שאנו מתי מעט וצריך לנו אנו לישא מאשר נמצאו דשו בה רבים ושומר פתאים ה"ו. וכה"ג אמרינן בפ' מפנין (שבת קכט, א) לענין הקזת דם בששי דקאי מאידם. וצ"ע אי שייך למימר האי טעמא שומר פתאים לתלמיד חכם שהוא יודע ומכיר ונזכר למופלא בדורו, ואפילו באיניש דעלמא קשה הדבר לצדד כל כך להחזיר הוואל ואיכא חשש סכנה, כדאמר פ' אין מעמידין (ע"ז ל, א) פרוקא לסכנה בתמיה אבל נראה דנוקטין אנו לרקק משום עיגונא דנשים ילדות דאיתרע בהו כי הך מילתא, אם יהיו אסורות להנשא היה לחוש שמא חס ושלום תצאנה לתרבות רעה, ורב אשי סבר מזל גרם וקאמר דאיכא בינייהו דנפל מדיקלא ומת דלרב אשי אסירא ומטעם דמעין גורם מותרת דלאו מעין ידיה קטליה (יבמות טו, ב), ופסק בהגה"ה במיימו"ג כרב אשי, ובספר חסידים משמע דסבירא לן דמעין גורם אמנם משמע נמי דקיי"ל כרשב"ג דלרביעי לא תינשא, וכתב עוד דבר תמוה דלחמישי אינו מוזיק, ולכן נראה דליכא למיסמך עליה. ושמעתי במקצת מדינות בודים סברות מלבם לחלק להיכא דמח בשינוי אייר בדבר או אם נהרג ונשרף בגזירה עם הצבור, כה"ג לא שייך לומר מזל גורם דמכת מדינה הוא. וקצת יש ראייה לדבריהם מפ' המקבל דמכת מדינה לא תלינן במולא דגברא*.) ע"ש.

סי' ריא: 1. כתובות פ"ד ס"ט ג. 2. פכ"א מאיסור"ב הל"ב ל"א. 3. צ"ע כי הרמב"ם כתב מפ' שאין אשכח כלל בזה ואי"ז אלא ע"ד המחשק והפחד וכמשי"כ בתשובותיו (סי' קמ"ו) וכתב שכן הורו בב"ד של הרי"ף והרי"י מגאש, ואף אמנם כי בחשי"ה הרי"י מגאש"ש (סי' ק"ג) מפורש ל"כ מ"מ דעת הרי"ם ברורה. (נעמשי"כ בהערותיו לחשר הרי"ם שם). 4. ל"מ. 5. הנה כי"כ ברעת הרמב"ם נמי כן וכלשונו מכואר נמי ספק חששא ויתור מ' הא"ז דאפי' לכתחילה שרי, אכן הריב"ש (סי' רמ"א) כתב דאף להרמב"ם כשמתו כולם באותה מיתה יש לחוש. ועי' המינוחות (סי' קכ"א), ול"מ כן בר"מ. 6. ל"מ. 7. ע"י רמב"ן עה"ת פ' וישב (בראשית לח, א) וכתבו ה"ר"א (סי' כ"ב) ועי' גו"י (קמא אבה"ע"ז סי' י') וחת"ס (אבה"ע"ז ח"א סי' כ"ג) ושר"מ (קמא ח"א סי' י') וא"מ. 8. פכ"א מאיסור"ב אות פ'. 9. סי' מע"ז.

שאלות ותשובות חלק א סימן נט חיים שאל

הנה אשור ארש בלבנון דברי פי חכם בני ה"ה הפוסק גר"ז ולדידי חזי כי האמת אתו ודבריו ברורים, ודאי יש לחוש לסכנה לאדם שלא מל ואין מוהלים מומחים עומדים על גביו, והכל יפצה פגום יוצא זה המתנשא לאמר שימול אף שלא מל מעולם, ואין מומחה עומד על גביו, וכמו שהביא ראייה זה בני נאמן ה"ז ממאי דקיי"ל דאדם שלא מל לא ימול בשבת, ובדאי מירי אפי' מומחים עומדים על גביו, וק"ו שאין לכוף לאב למלו ע"י האיש הזה שלא מל מעולם ואין איש מומחה ע"ג, וכל כי הני מילי פשיטי דספרא ניהו וא"כ לא היה צריך לכתוב לאומרו. אמנם בדור יתום כזה שרבו וחזויו הלב וטח מראות עיניהם וכל מירי יספוק עלימו אבד סכרם ובטל סיכווי, יפה עשה בעטו כרי דיסגי ומילתא דאיתאי בקל טרח וכתב לה.

ותו מייתי ראייה מדברי הריטב"א בחידושי יבמות ריש פ' הערל בשם מהר"ם, והביאו הרב הנמוק יוסףכ"מ"ש יומא דעיבא וינמא דשיתא לא מהלינן והאידינא דדשו בהו רבים ושומר פתאים ה', דמאן דלא בעי לממול יומא דעיבא הרשות בידו ושפיר עבד דלא למסמך על שומר פתאים ה', וכ"ש בנדון דידן, דהאב זכאי באמירתו מסתיפא מהאי גברא דאכתבי לא מל. ועל זה דחה דמין פסק ברבינו ירוחם ור"י מגוה דס"ל היפך הריטב"א ומסיק דבנ"ד כ"ע מדוד וכו', ככתוב בקונטרסו באורך.

וכי תארה נפשך למען דעת מה טעם מרן לא פסק כהריטב"א ומהר"ם והנמוק"י דהוּוּ תלתא, והנמוק"י בחרתא הוא. שמענה ואתה דע לך דמרן טעמו ונימוקו עמו, דהא חזונו דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו דברי רב פפא ומאי דאתמר עלה והאידינא דדשו בהו רבים וכו', ומהו מוכח דסברי דלא כהריטב"א. דאי סברי כותיה ה"ל לאתתיי דברי ר"פ והאידינא וכו', דנשמע מינה לדעת הריטב"א דהרוצה לחוש חוש. אלא מוכח דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש סברי דאין חילוק בין יום המעונן לשאר ימים ומשום הכי השמיטו הכל, וכן עשה מרן והשמיט הכל. וכן מדרש"ל בים של שלמה פרק הערל סימן ד' חלק על הריטב"א ודעתיה, וקצת קשה דלא מייתי דברי

רבי ירוחם דהוא חגיגא דמסייע ליה. וגם הרב מהריק"ש סימן רס"ב פסק בהדיא כה"ר מגוה ודעתיה ע"ש.

ועדיין צריכים אנו למדועי דמרן פסק באבן העזר סימן ט', דאשה דנשאת לשנים ומחו לא תנשא לשלישי, ולאפוקי ממאן דסבר דדשו ביה רבים ושומר פתאים ה', ככתוב בתרומת הושן סימן ר"א, והביאו מהרש"ל פ' הבע"י סימן ל"ה. ואין מרן הכא השמיט דברי הריטב"א ולא זכר הא דיום המעונן משום דדשו ביה רבים ושומר פתאים ה'.

אמנם הא לא קשיא, דהכא במילתא דהש"ס קאמר דדשו ביה רבים ושומר פתאים ה' ונקטינן הכי וסמכינן ארומותיהו דרבנן בעלי התלמוד. ואילו התם בקטלנית מהש"ס ורוב הפוסקים מוכח דאסורה לינשא לשלישי. והא דדשו רבים בקטלנית הוא בזמן אחרונים וגם לא בכל המקומות וככי האי גוונא יפה עשה מרן בקטלנית לפסוק לאיסורא.

ועוד יש לחלק דהכא מרן דפסק כרי"ז ודעתיה דאין להשוות המילה משום דדשו ביה רבים, היינו טעמא דבזה מקיים מצוה בזמנה, וככהאי גוונא יש לסמוך על דדשו ביה רבים ושומר פתאים ה', משא"כ בקטלנית. ולכל הדברות בעינן דדשו ביה רבים כמבואר. אמרו מעתה בנדון דידן דלא דשו ביה רבים בשום מקום ובשום זמן ולא היתה כוונת העם אשר לא נסתה כפי ידו למול ימול באחרתא דלית תמן גבר מומחה ובקי ודאי דאסור ליכנס בספק סכנה והוא דבר פשוט ולא מפני שהוא מזמנה יעשה מעשה. וחיובא רמא על האב להשוות המילה עו עת בא מהלך מומחה, וכמו שהורה גבר ה"ה בני דידי הפוסק גר"ז, ופי כפיו ואני חפלה יפצו מעינותיו וה' עמו אלף עלות יעלה שלומי ורועו לברכה כנפש האב וכנפש הבן. ואני חפלה שעתך תרמינך ויעתר לו ה' ותתרא סגיא ובני עליה זרעא מעליא ככל אות נפשך המלאה רוח דעת ויראת ה' ונפש הצעיר וועיר.

סימן קלז

ביה אלטאנא, יום ג' ז' טבת תרכ"ד לפ"ק. להרה"ג וכו' מ"ה אלכסנדר אראן אב"ד דק"ק פגעורסהיים נ"י.

ע"ד דבר שאלתו דמר נ"י באשה שכל פעם שילדה קשתה לילד והיתה בסכנה גדולה ונמלטה בחסד הקב"ה אבל מעתה אמרו הרופאים להבעל שישמר לבל יקרב עוד אל אשתו כי אם תתעבר עוד ותלד אין מזוור ורפואה ונחמת בודאי ושאל האיש ברוח נשכרה ובמר נפשו אם מותר לו לשמש עם אשתו במוך לבל תתעבר כי אף שקיים כבר מצות פרי' ורבי' בבן ובת עכ"ז יצרו תקפו לבלתי שבת גלמוד ויבא לידי איסור וגם כדי לקיים מצות עונה.

10

ממה דאמרינן ברכות (דף ל"ג) אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק אמר רב ששת ל"ש אלא נחש אבל עקרב פוסק ופי' הרמב"ם בפי' המשניות וכו"כ הברטנורא כיון דנחש אינו נושך כרוב הפעמים אבל עקרב שמנהגו לנשוך תמיד פוסק והלא יקשה מה בכך דהנחש אינו נושך כרוב הפעמים הרי אין הולכין בפי"נ אחר הרוב אע"כ דה"ט כיון דכן אין כאן סכנת נפשות וזה לעני"ד ג"כ טעמא דרבנן כיון דבעוד שלא נתעברה אין כאן סכנת נפשות לכן סמכינן אטעמא דמן השמים ירחמו שלא תבא לידי סכנה וכל שכן דא"ש למ"ד שמא תתעבר ושמא תמות דהוי ספק ספקא שמא לא תתעבר ואת"ל תתעבר שמא לא תמות ורק ר"מ דחייש למיעוטא גם בלא סכנה ס"ל דתשמש במוך דחייש למיעוטא שמא תבא לידי סכנה. והיוצא מזה בנדון השאלה דאפילו נאמין לדברי הרופאים (מה שיש לפקפק בלא"ה לדברי הטור י"ד סי' קפ"ז) עכ"פ לא נאמין להם שבודאי תמות אם תלד דמאין יכלו לשפוט כן בודאי אחרי שהאשה כבר ילדה איזה פעמים וחיתה וא"כ לא עדיף מהא דג' נשים דג"כ איכא ס"ס זה שמא תתעבר ושמא תמות ואעפ"כ ס"ל רבנן דקיי"ל כוותיהו דמן השמים ירחמו ולא תשמש במוך ולכן ליתן מוך לפני תשמיש בין לרש"י בין לר"ת אסור אכן גם ליתן לאחר תשמיש ולשאוב הורע לא ראינו היתר שאף שלר"ת הותר זה מכ"מ התוספ' והרמב"ן ריש פ' כל היד חולקין עליו וכפי הנראה גם הרשב"א והר"ן שם הסכימו עמהם ואפילו רש"י אף שהרא"ש מסופק בשיטתו בזה מכ"מ הריטב"א ביבמות כתב בפי' דגם אחר תשמיש אסור לרש"י וכנראה גם מדבריו בש"מ שהבאתי לעיל עד שכמעט דעת ר"ת היא דעת יחידית בזה ומי יקל ראשו להכריע כמוהו נגד כל שאר הראשונים.

תשובה - גרסינן יבמות (דף י"ב) ג' נשים משמשות במוך קטנה מעוברת וזקנה קטנה שמא תתעבר ושמא תמות מעוברת שמא תעשה עוברה סנדל מניקה שמא תגמול את בנה וימות וכו' דברי ר"מ וחכמים אומרים אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו משום שנאמר שומר פתאים ד'.

והנלענ"ד דטעמא דרבנן דאע"ג דכלל בדינו דאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש ואין הולכין בפי"נ אחר הרוב זה דוקא ביש ודאי סכנת נפש לפנינו כגון בנפל עליו הגל דאו חוששין אפילו למיעוטא דמיעוטא אבל בשעתה אין כאן פקוח נפש רק שיש לחוש לסכנה הבאה בזה אזלינן בתר דובא כמו לענין איסורא דאל"כ איך מותר לירד לים ולצאת למדבר שהם מהדברים שצריכין להודות על שנוצלו ואיך מותר לכתחלה לכנוס לסכנה ולעבור על ונשמרתם מאד לנפשותיכם אע"כ כיון דבאותה שעה שהולך עדיין ליכא סכנה הולכין אחר הרוב ועוד ראי' לזה

אחייעור

חלק א - סימן כג

שו"ת

בענין המסתכנת בעיבור ולידה

מרחשן תתיג.

דכיון דאיכא חשש סכנה מהכ"ת יהי' הרשות בידן לשמש בלא מוך כיון דאיכא חשש סכנה, והא אסור להחמיר במקום סכנה ועכ"ל דזהו באמת חשש רחוק ומיעוט שאינו מצוי דלא חיישי רבנן להאי ועל זה יש לסמוך משום שומר פתאים, ויעי' מש"כ בזה בחשו' בנין ציון סי' קל"ז בפלוגתא דרבנן ור"מ אי חיישינן במיעוטא כהאי כיון דהסכנה לא הגיע עוננה כמו שמותר לירד בים, ובאמת קשה לשקול במשקל סברות מחודשות במקום סכנה עכ"פ גם לר' הראשונים בשי' רש"י דלרבנן אסורה כמון היינו דוקא בחשש רחוק שלא חששו ובודאי לא תתעבר אבל היכא שתתעבר ולדברי הרופאים איכא סכנה מהכ"ת נחוש וא"כ לפירש"י גם כמון לפני תשמיש דפליגי בזה ר"מ ורבנן וקיי"ל כחכמים היינו דוקא בני' נשים דאיכא חשש רחוק אבל לא כן במקום דאיכא סכנה וראית דגם לרבנן מותרת ולא אסור השמוש כל עיקר כמש"כ.

וע"כ לדינא יש לסמוך על שי' הראשונים דמתורת לשמש במוך גם לרבנן ועל ד' היש"ש שהקיל מפורש בזה ועל דברי הרדב"ז וגם י"ל דהר"ת מודה בזה וכן מצאתי אח"כ שכמה מחברים הקילו בזה.

באשה שלדברי הרופאים תמתכן בעיבור ולידה אי מותרת לשמש במוך, העלה להותרא.

א) ע"ד שאלת מענת"ר באשה אשר לדברי הרופאים תסתכן בעיבור ולידה אי מותרת לשמש במוך לפני תשמיש והנה בתשו' רעק"א סי' ע"א וע"ב ובחת"ס סי' קע"ב ובבינת אדם החמירו בזה ובתשו' חמדת שלמה סי' מ"ו הקיל בזה הובא כל זה בפ"ת סי' כ"ג ובצ"צ החדש הקיל ג"כ בזה והגורע"ק הסכים להתיר רק לעשות כמון אחר תשמיש כסדר בדיקות בחורין וסדקין וע"י בדיקת מוך הרבה להפליט הזרע י"ל דאסור יעו"ש.

ועכ"ל הא דס"ל לרבנן דמשמשות כדרכן וסמכינן על שומר פתאים ד' משום דזהו חשש רחוק ומיעוטא דמיעוטא שאינו מצוי שתתעבר, ובאמת נתקשו בזה הראשונים עי' בריטב"א שהקשה לפירש"י דלרבנן אפילו הני ג' אסורות כמון ואמאי כיון דאיכא סכנה האין מכניסות עצמן משום שומר פתאים ד', ועי' באס"ז כתובות שהביא כן בשם הרא"ה לפום האי טעמא רבנן אסרי ואמאי כיון דמסתכנא אלא דמה שהוכיחו מזה הראשונים ותירצו דלרבנן מותרת לשמש במוך ג"כ אלא שאינן מחויבות צ"ע

אָמְרוּ חֲכָמִים (חולין י'): חֲמִירָא סְפִינְתָא טְפִי
מְאֻסְרָא, שְׁיֵשׁ לְחוּשׁ לְסַפֵּק סְפִינְה
טְפִי מְסַפֵּק אִסוּר; וְכָל אָדָם חַיִּב לְשַׁמֵּר עֲצָמוֹ
וּבְנֵי-בֵיתוֹ מִכָּל סַפֵּק סְפִינְה וְנִזְקֵי הַגּוּף. הֵן
אֲמַת, תִּמְצָא בְכֶמְה דְּבָרִים - "שֹׁמֵר פְּתָאִים
ה" (תהלים קטו, ו) - אַל יִסְמֹךְ הָאָדָם עַל
הַנֶּס (פסחים סד:), דָּאֵם עוֹשֵׂין לוֹ גֵּס, מְנַבֵּין
מְזִכְיֹתֵיו (תענית כ:); וְהָאָדָם יִשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת
שְׁמִירָה, כָּל מָה שְׁבִידוֹ לַעֲשׂוֹת, וְהָשֵׁם יִתְבָּרַךְ
לֹא יִמְנַע טוֹב.

10A

קלו) ומן השמים ירחמו, שנאמר שומר פתאים ה'. וצריך ביאור, מ"ש מכל ספק סכנה דדחי שבת ולא סמכינן אהא דשומר פתאים ה', וכעין זה נמצא, ע"ז ל', אוכל תאנים וענבים בלילה ואינו חושש משום שומר פתאים ה' וכן, גדה ל"א, משמש ביום תשעים משום שומר וגו', וצ"ל דאין האדם חייב להמנע ממנתג דרך ארץ, וממילא הוי כאילו אין בידו לשמור את עצמו ואן גשמר מן השמים, אבל היכא שבידו לחוהר אינו בכלל פתאים, ואם לא ישמור את עצמו הוא מתחייב בנפשו ולא יהא משומר מן השמים.

מיהודה

שער ראשון - פרק יא

שבא

וכן גבי מילה ביומא דעיבא השחא דרשו בו רבים ונעשה מנהגו של עולם כך (ובודאי לא נזהרו גם מהקזה ביומא דעיבא) אין לאסור וסומכין על מן השמים ירחמו. וגם הריב"א בשם הר"ם לא אמר לאסור על מי שרוצה למול רק להפך, כי מי שמקפיד בדבר זה ונוטה לתהור ולבלי לגרור אחרי מנהג הצבור שאין מקפידין שפיר עבד. שוב הראו לי כי כ"ס ב"ס ז"ל מפורשת בהרחב דברים בס' שם אריה" ס"י כ"ו ומביא ראיות כי בדבר שהוא מנהגו של עולם ודרך הכרת אין לחוש וסומכין על רחמי שמים. שהרי הולכי מדבריות וימים צריכים להודות מפני שיש סכנה בדרכים אלו ובכ"ו מותר ללכת במדבר ולפרוש בים. וכן לידה בכלל סכנה היא ומ"ם אין איסור, אפילו למי שיש לו בנים וכן לאשה עצמה שאינה מצווה, מפני חשש סכנה. וחז"ל דרשו גבי פועל ואלויו הוא נושא את נפשו - שסמכין נפשו לעלות לראש הגג או לראש האילן כשביל סכר פעולתו, וכן מלחמת רשות לא נאסרה מפני הסכנה. - והכל משום שכך מנהגו של עולם לעשות.

ואמנם יש מקום לומר כי איש הנוהר בדרכיו ביותר ואינו נגרר אחרי מנהג העולם צריך להזהר גם בזה, ולכן נוטים דברי הר"ם שבריש"א ביבמות שהזכרנו. וכן נזכרת סברא כזו בס' תרומת הדשן (סי' ר"א) לענין קטלנית כי יש מקום להתיר. מהוץ שאנו מתי מעט וצריכים לישא מאשר נמצא דשו בה רבים ושומרי פתאים ד" אן הוא מסיים כי צריך עיון אם שייך האי טעמא לת"ת שידוע ומכיר וזכר למופלא בדורו - "ע"ש.

ג) ובכל זה יש תשובה מספקת לאלה המתחכמים הרוצים להנציח מחשבות און בלב הדור הצעיר למעט את הילודה, בטענה שאין הנישים בזמננו חוקות לילד ולרבים הרבה ויש בזה צד סכנה. ויש גם המרחיקים עוד יותר לבקש חשבונות רבים ומוסיפים טענה, כי גם כשאין סכנה בעצם הלידה יש חשש שהטיפול במשפחה גדולה מחשה כחה של האשה ומסכן את בריאותה - ובין כה וכה חותרים תחת הצווי הראשון שבתורה. פרו רובו ומלאו את הארץ. ידוה הלב לראות כי ישנם המחכים בזה את מנהגי גויים ידועים בנימוק של חשש סכנה.

א) ובענין חשש סכנת נפשות יש בש"ס דבר הדורש הגדרה נכונה. והוא כי לפעמים מצינו שאע"פ שיש חשש סכנה מ"ם מותר לו לסמוך על זה כי מן השמים ירחמו, כמו שמצינו לענין ג' נשים משמשות במין דס"ל לחכמים - משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו משום שנאמר שומר פתאים ד". וכן מצינו לענין מילה ביומא דעיבא (ביבמות ד' ע"ב) דלכן לא מלו אבותינו במדבר משום ולא נשבה להם רוח צפונת ומטיק. והאידיגא דדשו בו רבים - שומר פתאים ד".

וענין זה צריך ברור, דהלא רבנן לא פליגי על עצם הדבר שיש סכנה בקטנה שמה תתעבר ותמות והיכן מצינו שמוחר יהיה לאדם להכניס עצמו ואחרים בספק סכנה ולומר שומר פתאים ד' ומן השמים ירחמו? וכן לענין מילה הדין מפורש כי אם יש להילד איוה חשש מחלה בגופו או בעיניו או שהוא ירוק וכדומה אסור למולו ותלילה לכמון על הנס ולמה לא נחוש גם ביומא דעיבא כך לרחות ליום אחר דוקא מפני חשש סכנה?!

והראה לי חכם אחד דברי הריב"א ביבמות שם, שמביא בשם רבו הר"ם כי מאן דלא בעי למימהל ביומא דעיבא הירשות בידו ושפיר עבד שלא לסמוך על שומר פתאים ד' וה"ה שהי ראוי שלא לימהל בשבת כשהוא יום המעונן, וביש"ש ביבמות מביא שגם הר"ן הוכיר דבר זה בשם הריב"א, אבל היש"ש חולק ואומר לא נראה בעיני הוראה זו האידיגא שאין אנו בקיאין ביומא דעיבא כולי האי וכו' ע"ש. וקשה להבחין האין הוא דוחה דברי רבותינו הראשונים בענין סכ"ג, דמה בכך שאין אנו בקיאין סוכ"ס ספיאק מיהו הוה.

ב) ונראה לפ"י כי בכל דבר שהעולם נוהגים לעשות כן ולא לחוש מותר לאדם לסמוך על "שומר פתאים ד", כי מה שקצרה יד האדם לדעת ולהזתר ממנו הקב"ה שומר עליו. שהרי בכל חלל העולם ישנם דברים שיכולים לגרום סכנת נפש ואין להחמיר על עצמנו להימנע מכל אלה, ולכן גבי קטנה ס"ל לרבנן שאין להחיר בשביל זה לשמש במון אלא משמשת כדרכה והולכת. שהרי כך נוהג העולם ועל כיון דא סומכים ע"ז שמן השמים ירחמו.

שמירת שבת כהלכתה - פרק לב - דיני פיקוח נפש

חרשות והתובה להלל שבת

א. חייב אדם לעשות הכל כדי להציל נפש מירשאל, ואף מותר לחלל את השבת לשם כך, ואפילו מצוה לעשות כן בכל מקרה שקיים פיקוח-נפש (א) או ספק פיקוח-נפש (ב). וכל הזריו וממהר לחלל את השבת במקרה כזה - הרי זה משובה (ג).

(א) ס"י שבה ט"ו ב, וראה לעיל פכ"ה הערה טו לגבי שלוחי מצוה כשרוכב פעמים אין סכנה, בשם הגר"א וסרמן וצ"ל; ומחליק את השבת אין למי שעושה עבירות לחיובו - ס"י שכתב במ"ב סי' ק"ט, שר"ת מהר"ם שיק א"ח ס"י קמ-קמג, אריש פ"ב מה' שבת הייח, שר"ת מהרש"ג ח"א ס"י נג, הווי"א יר"ד ס"י ב סי' קכ ושר"ת חלקה יעקב ח"א ס"י מה, וע"פ ס"י שבה בפ"מ מ"ו סי' ד, ועיין להלן פ"מ ס"ע יז ובהערות. (ב) ס"י שכתב ס"ה ובמ"ב סי' ק"י, ס"י שכתב ס"ע ג; ומה נקרא ספק סכנה, עיין יומא פה א תור"ה ולפקח, וחי כהם ולא שימתו כהם, שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל, ועיין חווי"א אהלות ס"י כב סי' לך ד"ה בפ"ה, דלא מיקרי ספק פקדינ דברים העתידים, שבהותו אין להם כל וכו'. והלכך אין דניס כשביל עתידות וחוקות, עכ"ל, וכ"ה בקובץ אגרות החווי"א ח"א ס"י רב, ועיין שו"ת וע"א ס"י ס ד"ה ולעו"ד, ועיין ספר שבט מיהודה ח"א בהערות וסופתו לפרק ח-ט"ו, וכ"ה בינע"ם ח"ה, דלא נקרא ספק א"י"ב סיבת הסכנה כבר ישנה לפנינו, אבל היכי שהסכנה צדיין אינה, אלא שהיא יכולה להתפתח אח"כ, אין זה בגדר פקדינ, עכ"ל. ושמעתי מהגרש"ז אריעבך וצ"ל דייל דהיכי שהודרף (המחלה) כבר נמצא בנזק האדם, הרי"ו בכלל פקדינ, אולם לא מיקרי רוזף א"י"ב מצדו של החולה הולך ורע, משא"כ אם אין שינוי, כי אז נעשה כאילו פסקה הדיפה לאורה השבת, ואסור לחלל שבת, אם יודעים כדור שאפשר לדחות את הטיפול למחר בלי שום נזק, עכ"ד (וראה להלן ס"ע ח והערה כג), וראה יתירה שבעל פה"ח חש"ב דף כו ד"ה ומ"ש, ועיין ספר שבט מיהודה הנ"ל ס"י יט סי' ב, שמוביח ע"פ הגמרא בשבת קט"ב, ביבמות עב, א, כחוכות ל"ט א (וע"ש בקובץ שיעורים סי' קלו) ועוד, דכל דבר שהעולם נוהגים לעשות כן ולא לחוש, מותר אדם לסמוך על "שומר פתאים ה", כי מה שקצרה יד האדם לדעת ולהיזהר ממנו, הקב"ה שומר עליו, ממילא דבר שהעולם חרשין לו משום סכנה, הרי הוא בגדר סכנה, וכן גם רעה הגרש"ז וצ"ל, ועיין שו"ת נכין ציון ס"י ל', דכל שעתה אין כאן פקדינ, רק שיש לחוש לסכנה העלולה לכא - בזה אוליין בתר רובא כמו לענין איסורא.

מנחת חלק ב - סימן לו שלמה

ולענין עיקר הדבר מה נקרא ספק פקדינ ומה לא, ועד איהו הוא הגבול, גם אנכי בעיני הסתפקתי טובא בזה, אלא שמצד הסברא לענ"ד דכל שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה ה"ז חשיב כספק פקוד נפש וקרינן ב"ה ככה"ג וחי בהם ולא שימות בהם, אבל אם אין רוב בני אדם ובהלים ומפחדים מזה אין זה חשיב סכנה, קצת דוגמא לכך הרכבת [זריקת] אכבעובעות לילדים, אע"ג דמצד הדין אפשר שצריכים באמת להודור ולעשותו כהקדם האפשרי אם הורפא אומר שכבר הגיע הזמן לעשותו, אך אעפ"כ אין רגילין כלל לעשותו כבהילות ובוזיות, ולפיכך אף אם באמת יש בזה קצת סכנה הו"ל כמ"ש חז"ל והאידיגא שומר פתאים ד' ותלילה לחלל שבת עבור כך, משא"כ אם אחד נמצא במקום כזה שידוע ברור שאם לא ירכיב עכשיו את האכבעובעות בשבת יצטרך לחכות ד' או ה' שנים, כיון דבזמן מרובה כזה דאי נבהלים ומפחדים לשהות, אפשר דשפיר חשיב כפקוד נפש ודוחה שבת³.

3. ע"י שש"כ מ"ב הערה ב'.

יורד דעה - חלק ב

סימן מש
דבר עישון סיגריות

ז' דהנהגה חשבי

מע"כ יודי הנכבד הר" אהרן קירשענבוים שליט"א.

הנהגה בדבר עישון סיגריות ודאי מכיון שיש חשש להתחלות מזה מן הראוי להזהר מזה אבל לומר שאסור מאיסור סכנתא מכיון שישו בה רבים כבר איתא בגמ' בכה"ג שומר פתאים ה' בשבת דף קכ"ט ובגדה דף ל"א ובפרט שכמה גדולי תורה מודות שעברו ודבורנו שמעשנין וממילא אף לאלו שמחמירין לחוש להסכנה ליכא איסור לפנינו בהושטת אש וגפרורים למי שמעשנין.

יודי מברכה משה פיינשטיין

חושן משפט - חלק ב

סימן עו

אם יש איסור בעישון סיגריות

אסרו תג שבועות תשמ"א

מע"כ יודי הנכבד מאד בן תורה וירא שמים באמת מהר"ר ד"ר ר' מאיר רוננר שליט"א.

הנהגה ליתן כלל להא דאמרו שומר פתאים ה' בשבת (קכ"ט ע"ב) ובגדה (מ"ה ע"א) בשני דברים שאיכא בהם חשש סכנתא ולא והירי בהו, אף שדאי בסתם חשש סכנתא אסור לסמוך ע"ז אף אם יודמן כה"ג בדבר שיש בו חשש סכנתא ולא והירי בהו אינשי, נראה פשוט דבדבר דאיכא הרבה שלא קשה להו לבריאותם כלום כגון הרבה מיני אוכלין שהאינשי הניחין מהם ביותר ככשרא שמנא דברים חריפים ביותר אבל קשה זה לבריאותן של כמה אינשי, ליכא בזה איסור מלאכול מצד חשש סכנה, מאחר דהרוב אינשי לא מסתכנין מזה. ועיין ברמב"ם פ"ד מדעות שנקט יש עניני אוכלין ומשקין הטובים לבריאות הגוף והרעים לבריאות הגוף ולא כתב בלשון איסור לא מדאורייתא ולא מדרבנן שאסרו חכמים, כדכתב בהסרת מכשול שיש בו סכנה נפשות בפי"א מרוצה ה"ד שאסור להניחו ומחוייבין להסירו אפילו שהוא חשש רק לעצמו מעשה דקרא דהשמו לך ושמור נפשך ובלאו דלא תשים דמים, ושראיכא רק חשש סכנה אסור מדרבנן ומכין מכת מרדות (שם בה"ה) וחשיב פרטי הדברים ע"ס הפרק וגם בפ"י, אלא כתב רק הקדמה מסברא בעלמא בראש הפרק והואל היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא שהרי א"א שביבין או ידע דבר מדיעת הכורא והוא חולה, לפיכך צריך להרחיק עצמו, והוא משום דעל כל הדברים האלו שפרט אותם לא שייך לאוסרן ממש מאחר דהרוב מהן עניני הנאה הן ולרובא דרובא דאינשי לא מוין להו כלום ואיכא הרבה מהן שא"א להזהר בהו להרבה אינשי שטיירי בפרנסתן ואיכא הרבה שלא שייך שיהיו בזה עניים שמרויחין רק מה שמצומצם לכדי חייהם שלכן לא שייך לאסור אלא רק לעורר להתעלם במה שידעו איהו דבר הוא טוב ואיהו דבר האו ר' וליעץ להם כהלשון שקט הרמב"ם שם בכל הפרק. ולדברים כאלו דמי עישון סיגריות שאלו הרגלין

בזה נהנין מזה מאד ומצטערין כשאין להם סיגריות עוד יותר מחסרון מיני אוכלין טובים, ואף יותר מחסרון אוכלין לגמרי לזמן קצר, והקלקול לחלות מזה הוא עכ"פ רק מיעוט קטן וכ"ש להתחלות מזה בפרטו (קענטער) ובעוד מחלות מסוכנות הוא קטן ביותר דאף שמע"כ ראה הרבה חולים שמע"כ שהוא רופא ונמצא בבית החולים וראה כמעט בכל זמן חולים בפרטו הריאה והגרון וגם באברים אחרים שנמצאו יותר באלו שמעשנים סיגריות, וכן הוא נמי גם בשאר בתי חולים, מ"מ ודאי כל החולים הנמצאים בבתי החולים וגם בצירוף אלו שלא באו לבתי החולים הוא מעט לגבי אלו דעלמא שנמצאו בבתיהם שלא נחלו כלל, ובמשש כזה אמרינן שומר פתאים ה'.

אבל ודאי מן הראוי לכל איש ובפרט לבני תורה שלא לעשן מאחר שהוא חשש סכנתא ואין בזה שום חזעלח וגם הנאה לאלו שלא הורגלו בזה וממילא ודאי אין להתרגל להו ולא יניח אדם לבניו הקטנים שיתרגלו בזה אף אם הוא עצמו נהרגל, וגם בלא ענין חשש הסכנה הוה יש לאסור להתרגל בזה דהא ודאי אין להמשיך עצמו לרבוני תאוות ותגאות, אלא אדרבא מותרו לכל אדם למעט עצמו מתאוות ותענוגים יתירים. והנני ירדו.

משה פיינשטיין

חושן משפט - חלק ב

סימן יח

דבר עישון סיגריות בביהמ"ד וביהכ"נ שמפריע לאחרים

בע"ה

כ"ז תשרי תשמ"א.

מע"כ הר"ג מוה"ר ראובן סופר שליט"א.

הנהגה בדבר עישון סיגריות בביהמ"ד וביהכ"נ שלומדים ומתפללים כל חברי הכולל שיש אברכים שאינם יכולים לסבול העשן וגם משמע שקשה לגופם שחולים מזה שהרי כתבו בנוסח הבקשה שאיכא להם צער בגול וכאב ראש ומויק להבריאות שלהם ואולי מקצר גם את החיים, ולבד כתיבתם דודע שהוא דבר המוין להרבה אינשי, וממילא יש לחוש שאיכא גם שיוכלו לחלות גם מהעשן שאחרים מעשנים לא רחוק ממנו ומהעשן אשר נמצא בביהמ"ד, שנשאלתי אם יכולין למנועם מלעשן בביהמ"ד וביהכ"נ.

והנה פשוט וברור שאפילו אם ליכא חשש סכנה וחשש חולי דנפילה למשכב אלא שקשה להם לסבול דמצטערין מזה אסור שם לעשן כי אף רק בגיירי דידת שהוא גרמא ממש כהא להעמיד סולם פחות מר' אמוח משובר נחשב גיירי דידת שמודת גם ר' יוסי בב"ב סוף דף כ"ב משום דומנין בחדי דמנהג ליה יחבא בחור ותקפוץ הנמיה ויניק משום דא"ר טובי בה מתנא גרמא בנוקין אסור. וכתנהו אומני שאמר ר' יוסף שאסור להם להקיץ דם בקרקע שלהם מתמת שעל ידי הדם או עורבי אכלי דמא ומפסדי תמרי ומפורש שם דלא היה הפסד ממש אלא לתתם אינשי לא היה שום הפסד והיו רוחצין התמרים ואכלי להו. ורק לר' יוסף שהיו איסטנים לא היה אוכל תמרים כאלו, וגם לא משמע שהיו ר' יוסף נחלה מזה או היה אוכלם אבל היה לו צער גדול לאוכלם, ומ"מ זהו אסור להם להקיץ מאיסור מוין. ועיין ברמב"ם פ"א משכנים ה"ה שכתב דינא דר' יוסף.

אבל הוא עוד גרוע דהא המעשנין עושין מעשה מוין בידים ממש דהרי עושין בניהם עשן המוין להאין מעשנין הנמצאים שם, ואף שאחד המעשן לא היה מוין כלום דהיה מתבטל העשן בבית גדול כביהמ"ד מ"מ כיון שכל מעשן יודע שיש עוד הרבה מעשנין הרי יודע שעשנו יוין כבר והני מוין בידים. ופשוט שאם היו ב"ד סמוכין ודנין דיני חבלות היו גובין גם ממון דמי שומת הצער ואם נחלה מזה דמי ריפוי אף כשליכא בוק שלא בטל ממלאכתו מצד החולי, וא"כ צריך לידע דליד חבלות לקנסות דקנס אף שברור לדינא שאם היו ב"ד סמוכין היו מחייבין קנס פסוד עתה בזה"ל לשלם דבלא גמר דין דב"ד סמוכין ליכא חיוב הקנס כלל, אבל חבלות דהוא ממונא תרי חייב בעצמו גם בלא עדים דלא יכול להובעו כלל ואיכא עליה חיובי לשלם אף שאין ב"ד שיכולין לחייבו, ואף שהוא דבר פשוט מפורש הוא כן בקצה"ח סימן א' סק"ו שכתב דע דבשיע' נאן אינו מחלק בין דיני קנסות ממש ושאר גזילות וחבלות וכל מיני דלא שבתי וליה בהו חסרון כיס אבל ההבדל במבור דממון ממש אע"ג דלא דיינינן ליה בזה"ל כיון דלא שכחי ולית בהו חסרון כיס מ"מ לצאת ידי מינים הוא בעצמו צריך לשלם וגולין הוא אם אינו משלם (ולשון לצי"ש הוא בעצמו לא מדויק כל כך ומצנינו לשון כזה גם כשאנו חייב ממש עיני בב"מ דף צ"א ע"א ב"ש"י ד"ה רבא ובתוס' ד"ה רבא ועיין בקצה"ח סימן כ"ח סק"א דהכא כונת קצה"ח שחייב ממש כדמסיק וגולין הוא אם אינו משלם). ובשנים שחבלו לכ"ש צינחם חייבין כמפורש ברמב"ם פ"א מחובל ה"ג ובשיע' ח"מ סוף סימן תכ"א וכן הוא בשנים שהיוקו שחייבין עיני בב"ק דף י'.

ולא הזכרתי במה שכתבתי בדבר שגורם זה גם בטול תורה כי זה אינו מוסיף לענין הנידון יותר, וגם אפשר שיאמרו המעשנין דמה שלא יניחום לעשן בביהמ"ד יהיה להם בטול תורה ומאי חזית, אבל הדין ברור ופשוט כדכתבתי שאסור להמעשנין לעשן בביהמ"ד כשנמצא שם אף אחד שאינו מעשן שמצטער מזה אף כשאנו ניווק ונחלה וכ"ש כשיש לחוש גם לחלות וליוק מזה אף אם לענין בטול תורה יהיה יותר בטול כשלא יניחו להמעשנים לעשן דבכל אופן אסור למעשנים לעשן בביהמ"ד וכי"מ שנמצאים אינשי דלא מעשנים ואומרים שמויק להם ואף אם רק מצטערים לבד.

והנני ירדו ויודי כל אחד ואחד מחברי הכולל משני הצדדים ובטוח אני שיקימו מה שכתבתי דעת תורה והלכה: ברורה ורשדה השלום בין החברים והכמי החורו.

משה פיינשטיין

במקוה אם הוא בכלל מרחץ

שבוצאות ר' יהודה החסיד

ט' סיון תשכ"ד.

ובדבר צאת רבינו יהודה החסיד שלא יעשה אדם מרחץ בתוך ביתו אם גם מקוה טהרה בכלל והאריך כתר"ה ועוד הביא כתר"ה תשובות מהרב... (12)

ובזה דבמינתנו עושין בכל בית חדר מיוחד להעמיד שם אבטרי לרחץ כל גופו לכאורה לטובא דיומא הוא בשם מרחץ אף שאין בחדר זה שום זיעה... (13)

שבמ הלוי - חלק ח - סימן רנא

1

ש. ענין שמירת הכריתות מביא מע"כ מתשובת הגב"מ חו"ע ח"ב ט' ע"ז שהסגנון ממשלם בלתי-כריתים רק רחוי למעט מהם לכל און צבם גזר אפור, ולכאורה לא משמע כן גריטעל שצוטע לוי ע"ז ד"ה לוי יחל שכתב... (14)

ת. לפי דעת מון האג"מ שזכר כ"י לוי מעין מון דברי הרשב"א שהריטעל לויי מדברים הרעים לחילה וט' ומחזקים ומועדים לכן להיך לכולם או לרוכס עכ"פ. ואכ"פ לויי צאכולס שלרונע דלינטי הס הגלם ממש אלף... (15)

[הג"ה כדו הסולל השיב על דבריו דלם מויק אפילו מישט היזן על פקודי אי"ב איך אפשר לקבוע דלולין כוס עזר רונע, אלל כוונתי פאוסה דלנו מדברים מחוללים ומשקים לרונע דלינטי דרכס ככר ויש מישט הנחזק מק מחור ממש דודלי לאומו מישט אכור לאכול ולהינות מדין ושמתם מלך לפשטויס, אלל לפתס אכסיס און כולמתי לאפור כשכל זה דהא י"ס דרכס מחוללים רעיליס מעולס דלרונע דרונע דלינטי הס גריאוס אלל מי"ע מישט הנחזק מוסס אפי' גזר ספק סכנא מבי"ח און משפיע כלום על הימר הרוב, לאסוקי ממשיך הריטעל דכוח מיירי דלוכל כודלי מחוללים רעיס סמויקיס, - מי"ע מה ספקמ ככוד הסולל על פעל אכרי"מ שמילך כזה גם לענין עישון סוגריות מדין צ"ע].

אם יש לאסור ע"פ דין עישוני סיגריות, ואם הזכות בידי הנמצאים במחיצה אחת עם המעשן למחות בידו בנימוק שהעשן מוזיק להם.

בי"ט יום ועש"ק ג' לחדש מרבים בשמחה תשמ"ב. ירושלים ע"ה"ק ת"י.

לכבוד מסבדני היקר הרפא המחולל היר"ש. ד"ר אלי יוסף שוטהיים ז"ל.

שלום ורב ברכה.

ועברתי בתשועת לב מרובה על מאמרו הארוך על "סיכוני בריאות בעישון" שצירף למכתבו. ונענה למבקשו הנני להשיב לו בזה את חות דעתי על הנשאל מנקודת האלטה האלע"ש.

א) נדחמתי ובהלתי וממש רדעה אחזני עקב הסברתי המעמיקה והבהירה, והאיתני הרטואיות המופתיות, והכחוחי הממשיות המעידות ממאה עדים שהעישון של סיגריות כמותו כמחלי רחמים לגוף, כי "הוא מויק בצורה הצורה יקחר לבריאות הגוף של המעשן", ו"ה העישון עלול ממש לקצר את החיים ח"ו, וסופו ומונה מספרים מבהילים מהסטי"סיטיקה האתמריסמת מדי פעם המצביעה ומראה באצבע על התוצאות החמורות ביותר מריכוז העישון, ואשר בכנסיה - הסטנים גופלים קרבנות לרוב, הורבה יותר מעשרות אלפים ורובבות אנשים כרחבי העולם באים עליהם כחתיף (כחוצאה מזה) בשטחי הגוף ואכריו השונים ובעיקר באברי הגשימה והריאות, בידלים, סמארים, וכן, נשחתי-הריאות, ברוכיסים כרענית, החייקים ללב ולכלי הדם התנוונות בקיבה ובמעיים, ועוד ועוד, עד כי הרושם גזר אמר, כי העישון הוא הטעל הראשון של האנושות, לאור זה נראה בודו ללא צל של ספק כי אין מקום להתנדב בלב (כפי שאחרים רוצים לומר כן)

ולתועות כי היות והעישון רבים דשים בו אם כי יש לחזיל על זה המאמר חזיל בכמה מקומות, על מנוג עולם במקום שיש לחוש לסכנו, שססקו פסקס ואמרו: "האיתני דדשו בו רבים שומר פתאם ה"י, ולא אמרו כן אלא במקומות דלא נוצלה בהתם והמצואות לא הראתה על הישורו של דבר, ואדומס רוא שרבים וכן שלימים עכור ולא ניוקו לעיני דלוגמא במסכת ובשטח ד' י"ב ע"ב ח"ד ע"ב ע"א וכן בעש"ד ח"א ע"ב, אבל במון הנידון שלפנינו אשר בעיקר בעשרות השנים האחרונות לאור המחקרים המדעיים והרפואיים השונים נתגלו בממדים מבהילים תוסקו הגוף המרובים החמסוכנים אשר העישון גורם בכנסיו, התרדפה הזאה גם יצאה כבר טבעה בעולם עד כדי כך שבכמה מדינות גדולות ועצומות יצא העיקר מאת ממשלותיהם על הזבת פיון אונורה על כל חסיסת סוגריות האמרות "הרושם הממשלתי תראש מחזיר את המעשנים שהשישן מסכן את בריאותם ומקץ לה"י, אם כן בודא ובודא שאנסודי הוא להחליט עין מכל זה ולהסטיד בלאחר יד ולומר כי גם על כגון זה נאמר שומר פתאים ה'.

ב) על כן צדק כבד במאמרו שאדרכא על כגון דא יש להחיל פסקו של הרמב"ם בפ"ד מהל' דיעות ה"א שפוסק האמר: דהואיל היות הגוף בריא ושלם מריכוז השם הוא וכו' לפיכך צריך להחזיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף.

ולא עוד אלא שיש להחיל על זה גם פסקו של הרמב"ם (בפ"א מה' הניחח ושמירת נפש ה"ה) שפסק חז"ל: הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכל העובר עליהן ואמר הינו מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך או איני מקפיד בכך מכין אותו מכת מרדות עכ"ל. זאת אמרת שמוטל גם על אחרים להניח אותו מכך בכל האמצעים שבידיהם.

וכדברי רמב"ם אלה עסקס להלכה גם בשו"ע הר"מ סי' תכ"ו סעי' ט' (והמענין שהיא הסתיף האחרון המסיים דעני חיים) חז"ל: כל העובר על דברים אלו וקצתא בהם ואמר הינו מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך או איני מקפיד בכך מסכן אחרת מכת מרדות, העובר מהם רחמנא עליו ברכת טוב עכ"ל. והבאר הגולה שם בסק"ס נסתפק אם האיסור הוא מדאורייתא או מדרבנן, אבל הלבוש בח"מ שם ששייך ליה שדעא מדאורייתא, ומסיים בלשון: מסין אותו מכת מרדות שהרי עבר על איסור דאורייתא דכתוב "השמר לך ישמר נפשך וגומרי" (אלא דמטענות דבר הרמב"ם הנ"ל שמתחיל את ההלכה הזאת בלשון: הרבה דברים אסרו חכמים וכו' משמע דס"ל דהאיסור הוא מדרבנן, האב"ל).

ה) ובהיות שכ"כ במאמרו הנשאל כותב במחקרים האחרונים שצטטו מחבריו כי האנשים הנמצאים בקרבת משכן במקומות סגורים, כגון מקומות עבודה, אילמות, כלי רכב, ומכונית, הם נחשבים למעשנים פאסיביים, וזה תכלול להביא אותם לגורם ברכי הצשימה, לשייחל, ושאילו דילקת הסימפטומה הריאות, דבזה החששעה לרעה אענה רק למעשנים אלא גם לילדיום ולסביבה מה הם חיים, לכן ברצוני לעוסקי בזה, כי המעשנים במקומות ציבוריים כגון בשיבות, מקומות תורה, מקומות ציבור וכדומה, הזכות לפי ההלכה לכל אחד ואחד הנמצא והצריך להבצא שם להתנגד למעשנים ולדרוש ממש לא לעשן בזכות שזה מויק פתאם או יותר גם לטובבים אותו ולנמצאים במחיצתו, ודבר זה שעשן מויק לגוף האדם היכול לנסעת על כך.

ח) ושיעור החזקה בזה? היות ולא נחבאר שיעור על כך, יש להחיל כזה פסק הרמ"א בס"י קנ"ה סעי' כ' שפוסק, דכל הויקת שלא נתבאר שיעור הרחקתן, השיעור הוא, בכדי שלא יויק לפי ראות הבקיאין עי"כ, או שירחיק עד כדי שיעור שלא יגיע העשן אל האחרים.

ט) בסיכומם של דברים, זאת תורה העלה מדברינו להלכה, כי שפיר יש מקום לאסור העישון על פי דין תורה, וכמו כן כשמעשנים במקומות ציבוריים יכל שפיר כל אחד ואחד מהנמצאים שם שדאשש מזה לפינוע בכריאותו למחות ביד המעשנים שלא יעשנו.

והנני בכבוד רב ובברכה מרובה ובכירות ובדוקרה אליעזר יהודה וולדינברג

גדרי שומר פתאים ה', ו'דשו בה רבים'

בפריה ורביה, אבל היא מצילה את בעלה מהרהורי עכביה חז מצווה, וגם מסייעת לבעלה לקיים מצוותו, ובכך יש גם לה מצווה, וזה מצטרף לסמוך על רחמי שמים¹⁶.

כלל זה נאמר דווקא בדבר השכיח שאינו מזיק, ודווקא כשדשו בה רבים¹⁷.

כלל זה נאמר דווקא למי שאינו יודע שהדבר מזיק¹⁸.

יש מי שכתב, שכלל זה נאמר רק בדבר מצווה¹⁹; ויש מי שכתב, שהכלל חל על כל דבר²⁰.

יש מי שכתבו, שכלל זה נאמר דווקא בסכנות סגוליות, או בסכנות שהטבעים השתנו, אבל בסכנה טבעית אין סומכים על 'שומר פתאים ה'²¹.

יש מי שכתב, שכלל זה נאמר דווקא בספק סכנה²²; ויש מי שכתב, שהכלל נאמר אף בסכנה וודאית²³.

אף שדשו בה רבים, והיינו שהרבים התרגלו למצב הזה ולא רואים בו עוד סכנה, יכול היחיד לחשוש לסכנה, ולא לסמוך על הכלל 'שומר פתאים ה', ואז גם מותר לו לחלל שבת ככל דין ספק פיקוח נפש²⁴.

בטעם הדבר שהתירו חז"ל לסמוך על 'שומר פתאים ה', משום שלעת עתה עדיין אין סכנה, והחשש הוא לסכנה שתבוא בעתיד, ובחשש כזה מותר לסמוך על הנס, והולכים אחר הרוב, ואין חוששים למיעוט²⁵; או כאשר מדובר בצורך גדול לכריאות, למשפחה ובעיקר לקיום מצווה, שאז יש הגנה של 'שומר מצוה לא ידע דבר רע'^{26,27}.

כל דבר שהוא מנהגו של עולם, ורשו בו רבים, והוא דרך הכרת, אין לחשוש לספק סכנה, וסומכים על רחמי שמים, שהרי בכל הדרכים יש סכנה, וכן עצם הלידה היא סכנה, ואף על פי כן מותר, ואף חייבים, לנהוג כדרך העולם למרות הסכנה, אבל דבר שהעולם חוששים לו משום סכנה, הרי הוא כגדר סכנה¹¹.

כלל זה נאמר דווקא כשמדובר בסכנות במסגרת גדרי הטבע, אבל כאשר הסכנה היא מחמת סיבה מקרית, ואין הטבע מחייב אותה, אין ההליכה בדרך הטבע שומרת מן הסכנה¹².

הכלל הזה נאמר דווקא בדבר הרגיל, כי אין אדם חייב להימנע ממנהג דרך ארץ, אבל במקום שבידו להיזהר, אינו בכלל 'שומר פתאים ה', ואם לא ישמור עצמו, לא ישומר מן השמים¹³.

כלל זה נאמר דווקא בחששות רחוקים ובמיעוט שאינו מצוי, אבל לא בחששות ממשיים, שאז חייבים לעשות כל מאמץ שלא להיכנס בסכנה¹⁴.

כלל זה חל דווקא ביחס לשלוש הנשים, כיוון שלענין תשמיש וחיוב עונה הוא כמו הכטחה מהקב"ה שלא יארע כל רע וכל צער, כי הוא דבר טבעי וחמידי, והתורה חייבה אותו ללא הגבלות¹⁵; או שאף שבמקום סכנה חוששים גם למיעוט, ואין סומכים על רחמי שמים, אבל יתכן שהתעברות שלוש הנשים הללו היא מיעוטא דמיעוטא, ולכן לא חששו חכמים¹⁶; או ששייך לומר שומר מצווה לא ידע דבר רע, ואף שאין האשה מצווה

'שומר פתאים ה', ו'דשו בה רבים' נזכר בחמישה מקומות בש"ס: הקוה בערב שבת², ביאה ביום תשעים להריון³, משמשת כדרכה בשלוש הנשים⁴, אכילת ענבים ותאנים בלילה בחשש מגולה⁵, ומילה ביום המעונן או כשרוח דרומית מנשבת⁶. המשותף לכל אלו הוא, שהעולם אינו נזהר מחשש סכנה במקום שבאמת יש סכנה.

יש לציין כי גם הר"ף וגם הרמב"ם לא הזכירו כלל את הגדר של 'שומר פתאים ה', אף שפסקו כדברי הש"ס במקומות הנזכרים.

יש מהפוסקים שהוסיפו את הטעם של 'שומר פתאים ה' לדברים שנוהגים בהם היתר בימינו, אף שלפי התלמוד היו אסורים משום סכנה, אבל כיום כיוון שדשו בה רבים - שומר פתאים ה'; ויש מי שכתבו, שדווקא בדברים שחז"ל והראשונים אמרו שדשו בה רבים מותר להסתכן, אבל דברים שחז"ל אסרו משום סכנה, לא מועיל ההאחרונים קובעים שדשו בה רבים⁸.

יש מי שכתב, שההסתמכות על שומר פתאים ה' הוא רק בדיעבד, אבל לכתחילה ראוי לאדם שלא לסמוך על כלל זה, ולהיזהר בדברים שיש בהם סכנה, גם אם דשו בה רבים⁹; ויש הסבורים, שכלל זה נאמר רק לכתחילה, וגם תלמידי חכמים יכולים לסמוך על זה¹⁰.

כגדרי כלל זה דנו האחרונים, שכן לכאורה קשה, היכן מצינו שמתר יהיה לאדם להכניס עצמו ואחרים בספק סכנה, ולומר 'שומר פתאים ה', ומן השמים ירחמו? מספר הסברים והגבלות נאמרו על כך:

א וסי' פא; שרית עזרת כהן סי' ו; שרית היכל יצחק האבהע"ז ח"ב סי' טו; שרית חלקת יעקב האבהע"ז סי' נט; שרית ציץ אליעזר ח"ז סי' כה, וחייב סי' מז; שרית יביע אומר ח"ג חוירד סי' ז. [23] שרית יהודה יעלה חוירד ח"א סי' רכב. [24] ראה ב"י חוירד סי' רסב, בשם הריטב"א; שרית מנחת שלמה ח"ב סי' לו; שרית ציץ אליעזר ח"ט סי' יז פ"ב. [25] ראה שרית בנק ציץ סי' קלו; שרית אחינעור ח"א האבהע"ז סי' כג; שרית יביע אומר ח"ז חוירד סי' יג. [26] קהלת ח' ה, ראה - מאמרו של הרב ש. כהן-דוראס, תחומין, כד, תשס"ד, עמ' 445 ואילך. [27] וראה עוד באריכות בגדרי שומר פתאים ה' - שרית תרומת הרשן ח"א סי' ריא; אחינעור ח"א האבהע"ז סי' כג; שרית בנק ציץ סי' קלו; שרית עזרת כהן סי' ו, וסי' לה; שרית אגרות משה חוירד ח"ב סי' מט, וסי' צו; שרית יביע אומר ח"ב חוירד סי' ז; שם ח"ג חוירד סי' ו; שם ח"ז חוירד סי' יג; שרית ציץ אליעזר ח"ט סי' יז פ"ב; שם ח"ב חוירד סי' יג, וסי' מד; הרב יג. בויתל, עמק הלכה-אסיא, עמ' 296 ואילך. וראה במאמרו של הרב ג. לאם, עמק הלכה, ב, תשמ"ט, עמ' 18 ואילך, הע' 6, על ההקשר בתהילים לדרשת חז"ל.

דברי יצוב חוירד סי' לא. וראה ב"י מעדני שלמה ח"א עמ' קמו, שכן היתה רעתו של הגרש"ז אויערבאך. [11] שרית שם אריה סי' כו; שבת מיהדה ח"א שער א פ"ט; שרית חלקת יעקב ח"ב סי' יג; שמירת שבת כהלכתה פ"א סי' א סק"ב, וברעת הגרש"ז אויערבאך. [12] צפנת פנעח, בראשית, בעריכת הרב מ.מ. כשר, חש"ך, פרקי מבוא, עמ' 49. [13] קובץ שיעורים להגרי"א ווסרמן, כתובות, אות קלו. [14] אחינעור ח"א האבהע"ז סי' כג; שרית עזרת כהן סי' לו; שרית היכל יצחק האבהע"ז ח"ב סי' טו. [15] שרית אגרות משה האבהע"ז ח"ד סי' עג אות א. [16] שרית מחזה אברהם ח"ב האבהע"ז סי' מד, וראה ר"ן רפ"ב דקידושין. [17] קרבן נתנאל על רא"ש, ע"ז פ"ב סי' יב אות כ; תפארת צבי על יו"ד סי' צא; שרית ציץ אליעזר ח"ט סי' לט; שרית חלקת יעקב ח"ב סי' יא. [18] ראה שרית תרומת הרשן סי' ריא. [19] שרית זכר יהוסף האריה סי' כה. [20] ערוה"ש יו"ד רסג ה. [21] שרית חת"ס האריה סי' כג; שרית עזרת כהן סי' ו; שרית היכל יצחק האבהע"ז ח"ב סי' טו; שרית יביע אומר ח"ג חוירד סי' ו. [22] שרית אבני נור האבהע"ז סי'

[1] תהלים קטו ו. [2] שבת קכט ב. [3] נידה לא ב. [4] יבמות יב ב; שם ק ב; כתובות לט א; נידה מה א; נדרים לה ב; תוספתא נידה פ"ב, ובהג' הגרי"א שם. [5] ירושלמי תרומות ח ג; בבלי ע"ז ל ב; חלוץ ט ב. [6] יבמות עב א. [7] ראה תוס' יומא עז ב, בענין רוח רעה; שרית תרומת הרשן סי' ריא, בשם האריז, בענין קטלנית; המאירי חלוץ ט א, בענין גלוי; בינת ארם על חכמת אדם שער איסור היתר סי' סג, בענין אוכלים ומשקים תחת המיטה; שרית חת"ס האריה סי' כג, ושרית עזרת כהן סי' ו, בדברים שהשתנו הטבעים; האדר"ת, הובאו דבריו בשר"ח מע' למ"ד כלל קמא אות לא, בענין אכילת ביצה קלופה. [8] שרית חיים שאל סי' נט; שרית חלקת יעקב חוירד סי' לט; שרית דברי יצוב חוירד סי' לא; שרית ציץ אליעזר ח"ט סי' יז פ"ב. [9] ריטב"א בשם רבו, הובאו דבריו בחזושי הריטב"א יבמות עב א, ובנימוקי יוסף, יבמות פ"ח, ובב"י יו"ד סי' רסב; בן איש חי שנה ב, פ"ר פנחס; שרית שאילת יעבץ ח"א סי' יד. [10] רבינו ירוחם, הובאו דבריו בב"י שם; ויש יבמות, פרק הערל סי' ד; שרית צמח צדק האבהע"ז סי' יא; ערוה"ש יו"ד רסג ה; שרית

SURVEY OF RECENT HALAKHIC
PERIODICAL LITERATURE

14

SMOKING

A pronouncement by the Sephardic Chief Rabbi of Tel Aviv, Rabbi David Halevy, declaring cigarette smoking to be a violation of Jewish Law has received much publicity in the press and was reported in the *JTA Daily News Bulletin*, November 28, 1976, and *The New York Times*, December 11, 1976, page 2. Rabbi Halevy is reported to have ruled that the risk posed by cigarette smoking renders this act a violation of Deuteronomy 4:15 which bids man to preserve his health and that offering a cigarette to a friend is tantamount to "placing a stumbling block before the blind" (Leviticus 19:14). The same opinion was expressed a number of years ago by Rabbi Moses Aberbach, "Smoking and the Halakhah," *TRADITION*, Spring, 1969, and by Dr. Fred Rosner in "Cigarette Smoking and Jewish Law," included in his book, *Modern Medicine and Jewish Law* (New York, 1972). A similar view was advanced by Rabbi Nathan Drazin, "Halakhic Attitudes and Conclusions to the Drug Problem and its Relationship to Cigarette Smoking," *Judaism and Drugs*, ed. Leo Landman (New York, 1973).

In the opinion of this writer, it is not possible to sustain the argument that smoking, in addition to being foolhardy and dangerous, in-

volves an infraction of Halakhah as well.

Halakhic strictures against placing oneself in danger are not applicable to the case at hand for two reasons. The first argument is stated by Rabbi Moses Feinstein, *Iggrot Mosheh, Yoreh De'ah*, II, no. 49. In a responsum which is but seven and a half lines in length, Rabbi Feinstein peremptorily dismisses the contention that smoking constitutes a violation of Jewish law. The answer serves to delineate the nature of risk which is halakhically acceptable.

There is an obvious tension between the pertinent Talmudic dicta bearing upon actions which pose a hazard to life or health. *Shabbat* 32b declares, "A man should not place himself in a place of danger." Yet elsewhere, (*Shabbat* 129b and *Niddah* 31a as well as other places), the Talmud cites the verse "The Lord preserves the simple" (Psalms 116:6) as granting sanction to man to place his trust in Divine providence and to ignore possible danger. The Gemara itself dispels what would otherwise be an obvious contradiction by stating that certain actions which contain an element of danger are permitted since "the multitude has trodden thereupon."

The concept embodied in this dictum is not difficult to fathom. Willfully to commit a daredevil act

while relying upon God's mercy in order to be preserved from misfortune is an act of hubris. It is sheer audacity for man to call upon God to preserve him from calamity which man can himself avoid. Therefore, one may not place oneself in a position of recognized danger even if one deems oneself to be a worthy and deserving beneficiary of Divine guardianship. Nevertheless, it is universally recognized that life is fraught with danger. Crossing the street, riding in an automobile, or even in a horse-drawn carriage for that matter, all involve a statistically significant danger. It is, of course, inconceivable that such ordinary activities be denied to man. Such actions are indeed permissible since "the multitude has trodden thereupon," i.e., since the attendant dangers are accepted with equanimity by society at large. Since society is quite willing to accept the element of risk involved, any individual is granted dispensation to rely upon God who "preserves the simple." Under such circumstances the person who ignores the risk is not deemed to be presumptuous in demanding an inordinate degree of Divine protection; on the contrary, he acts in the manner of the "simple" who pose no questions. An act which is not ostentatious, which does not flaunt societally accepted norms of behavior and does not draw attention to itself, is not regarded by Halakah as an unseemly demand for Divine protection. The risk involved may be assumed with impunity, if the individual desires to do so. Rabbi Feinstein states simply that cigarette smoking falls

within the category of permissible activity. There is little doubt that although the road is fraught with danger it is—at least for the present—indeed a path well trodden by the multitude.

In the opinion of this writer, another argument permitting cigarette smoking in terms of Jewish law may be drawn from the discussion of R. Ya'akov Etlinger, *Binyan Zion*, no, 137. Jewish law provides that those who return safely from a sea journey or from a trip across the desert must offer a *korban todah*, a thanksgiving sacrifice. This offering is brought in gratitude for having been delivered from danger. In our day, in the absence of the sacrificial order, this deliverance is acknowledged in the public recitation of *birkat ha-gomel* which is a *birkat hoda'ah*, or blessing of thanksgiving. In light of the recognized danger inherent in such travel, *Binyan Zion* questions the permissibility of taking such journeys in the first place. He responds by drawing a distinction between an immediate danger and a potential or future danger. Immediate danger must be eschewed under all circumstances; future danger may be assumed if, in the majority of cases, no harm will occur. One who embarks upon a sea voyage or caravan journey is in no immediate danger, although at some point in his travel danger may arise. Since, in the majority of cases, no harm will befall the traveler, the risk of future danger may be hazarded. It is for this reason, asserts *Binyan Zion*, that the sages, invoking the verse "The Lord preserves the simple" rule that a woman whose life may be

Survey of Recent Halakhic Periodical Literature

endangered by pregnancy is permitted to engage in normal coital relations without any restrictions whatsoever. Justification for assuming the risks involved follows an identical line of reasoning: intercourse itself poses no hazard. The jeopardies of pregnancy lie in the future and may be assumed since, in the majority of cases posing such risks, no harm will actually result. Cigarette smoking would appear to be analogous to the cases ruled upon by *Binyan Zion*. No danger is present at the time the act is performed. The health hazards posed by smoking lie in the future. To be sure, certain physiological changes occur immediately upon inhalation of cigarette smoke, but such changes assume clinical significance only when they develop into symptoms of smoking related illnesses. Since even in light of presently available evidence it appears that the majority of smokers do not compromise their health and do not face premature death as a result of cigarette smoking there is, according to *Binyan Zion's* thesis, no halakhic reason to ban this activity.

To be sure, no one can conceivably argue that smoking is a *mitzvah* or worthy of encouragement on any other ground. In earlier periods of Jewish history, the Sages promulgated decrees against specific hazardous actions which they did not regard as biblically proscribed. For example, *Tosafot, Beitzah* 6a, describes the prohibition against drinking uncovered water lest a snake had previously partaken of the water and deposited poisonous ven-

om therein as a *davar she-be-minyan*, a specific rabbinic promulgation. The hazards of cigarette smoking are quite probably greater than those of drinking uncovered water. Had tobacco been known and had smoking been prevalent in days gone by, the Sages of the Talmud might well have deemed it wise to ban smoking. In the absence of biblical grounds and in the absence of such a rabbinical decree, either in the past or in the present, it cannot be maintained that smoking constitutes a violation of Halakhah. Despite the technical inability of contemporary rabbinic authorities to promulgate formal *takannot*, binding in nature upon all of Israel, the extensive rabbinic powers of moral persuasion and exhortation might well be harnessed in urging the eradication of this pernicious and damaging habit.

INDUCED LABOR

Sha'arei Halakhot, no. 9 (Adar 5736), published by *Yeshiva Bet She'arim*, contains an item dealing with the propriety of induced labor contributed by that institution's Rosh Yeshiva, Rabbi Menashe Klein.

In recent years it has become increasingly frequent for some obstetricians to recommend that labor be induced by chemical means late in the ninth month of pregnancy. The major advantage of induced labor is that it enables the physician to plan in advance and to arrange his schedule in order to be available when needed. Delivery may be planned to occur during hours which are convenient without dis-

Survey of Recent Halakhic Periodical Literature

15

HAZARDOUS MEDICAL PROCEDURES

I. CONVENTIONAL RISKS: *SHOMER PETA'IM*

As a general rule, Jewish law forbids self-endangerment. The talmudic dictum "Never should a person stand in a place of danger" (*Shabbat* 32a) is predicated on the biblical admonition "and be exceedingly watchful with regard to your lives" (Deuteronomy 4:15). An entire section of the *Shulhan Arukh*, *Yoreh De'ah* 116, is devoted to an enumeration of actions and situations that must be avoided because they present an element of risk. Some activities, for example, standing beside an unstable wall or drinking water that has been left uncovered into which a serpent might have deposited venom, are uniformly banned even though the danger is remote. Other matters are subject to *ad hoc* determination.

However, the definition of "danger" in this area of Halakhah is far from simple. Life is fraught with danger; there are few, if any, activities that are totally risk-free. The rule determining acceptable assumption of risk is formulated by the Sages of the Talmud, *Shabbat* 129b, *Yevamot*, 12b, *Ketubot* 39a and *Niddah* 31a, as "Since many have trodden thereon, 'shomer peta'im Ha-Shem—God preserves the simple' (Psalms 116:6)." The concept encapsulated in that dictum is that any activity routinely undertaken by members of society and not perceived by them as hazardous is permitted despite the inherent danger. To the extent that a person is found worthy, divine providence is extended to the "simple" who comport themselves in blissful oblivion of the danger inherent in commonplace activities. However, providential guardianship is not made available to the foolhardy who assume risks shunned by prudent members of society. Risks ignored by people in general fall below the threshold of "danger" of which Jewish law takes cognizance.¹

The concept embodied in the dictum *shomer peta'im Ha-Shem* is not difficult to fathom. Willfully to commit a daredevil act while relying upon God's mercy in order to be preserved from misfortune is an act of

hubris. It is sheer audacity for a person to call upon God to preserve him from calamity which he can himself avoid. Therefore, one may not place oneself in a position of recognized danger even if one deems oneself to be a worthy and deserving beneficiary of divine guardianship. That principle is clearly reflected in the statement of the Gemara, *Shabbat* 32a, indicating that a person dare not endanger himself in anticipation "that a miracle will be performed on his behalf."

Yet, at the same time, it is universally recognized that life is fraught with danger. Crossing the street, riding in an automobile, or even in a horse drawn-carriage, for that matter, all involve a statistically significant danger. It is, of course, inconceivable that such ordinary activities be denied to man. Such actions are indeed permissible since "the multitude has trodden thereon," i.e., since the attendant dangers are accepted with equanimity by society at large. Since society is quite willing to accept the element of risk involved, any individual is granted dispensation to rely upon God who "preserves the simple." Under such circumstances the person who ignores the risk is not deemed to be presumptuous in demanding an inordinate degree of divine protection; on the contrary, he acts in the manner of the "simple" who perceive no problems. An act which is not ostentatious, which does not flaunt societally accepted norms of behavior and does not draw attention to itself, is not regarded by Halakhah as an unseemly demand for divine protection. The risk involved may be assumed with impunity by an individual who desires to do so.

Accordingly, although hazardous medical procedures, when permitted, are discretionary rather than mandatory,² nevertheless, a person requiring medical attention for a serious condition cannot plead that he is not required to seek treatment because of the danger inherent in the taxi ride to the doctor's office or to the emergency room of a hospital. The risk of fatality as a result of a motor vehicle accident is certainly real and omnipresent; however, in our society, awareness of that risk is generally suppressed.

Risks of the nature encompassed by the principle "God preserves the simple" may not only be assumed by oneself but may be imposed upon others as well. For example, circumcision performed on a cloudy day was thought by the Sages of the Talmud to entail a risk beyond that associated with circumcision when performed at other times. Nevertheless, as recorded by the Gemara, *Shabbat* 129b and *Yevamot* 72a, the practice was permitted "since many have trodden thereon." The prac-

Vaccination in Halakhab and in Practice in the Orthodox Jewish Community

16

By: ASHER BUSH

In 1998 a study was published in *The Lancet* linking the MMR vaccination with cases of autism. This study was widely circulated in both Great Britain and the United States. Despite the numerous other studies that confirmed the safety and value of these vaccinations, nevertheless, the publicity surrounding this article from *The Lancet*, particularly the follow-up broadcast on "Sixty Minutes," led many parents to question the safety of childhood vaccinations. This study created a significant fear such that rates of childhood vaccinations decreased, in America to a relatively small extent and in Great Britain to a significantly greater extent. Correspondingly there was a marked increase in these diseases, particularly measles and mumps; this has included fatalities as well.

While most medical authorities doubted the accuracy and significance of this study, it was not until February 2010 that a retraction was printed in *The Lancet*. In May 2010 the General Medical Council of Great Britain found that the lead author of the study, Dr. Andrew Wakefield, had acted "dishonestly and irresponsibly," and revoked his license to practice medicine in Great Britain. Prior to this, ten of the twelve coauthors associated with this paper had withdrawn their names. It is also worth noting that this now discredited study had focused on the link between Thimerosal (a mercury-based ingredient) and autism; that ingredient was removed from all vaccines other than influenza as of 2001 (the influenza vaccine is produced both with and without Thimerosal).

Asher Bush, a graduate of Yeshiva University and RIETS, is the *rav* of Congregation Ahavas Yisrael in Wesley Hills, NY, and is currently the chairman of the Rabbinical Council of America's Vaad Halacha. He has authored over fifty articles on various halakhic topics including medical issues, and his *Sho'el b-Shlomo* responsa address a range of contemporary issues from prayer and *kashrut* to family life and education.

Nevertheless, as a result of the study and publicity that followed, many parents remain skeptical and either postpone or avoid vaccinating their children. Numerous organizations and websites still exist devoted to the “anti-vaccination cause,” casting doubts on both the efficacy and safety of the various childhood vaccines.

The Orthodox Jewish community has not been immune from this trend, with strong support in some communities for parental autonomy not to vaccinate. In the early part of the nineteenth century, when vaccinations were still new and risks were higher and knowledge was less, Rav Yisrael Lifshitz¹ ruled that even though slight risks do exist, the benefit of vaccination far outweighs the risk and they are permitted according to halakhah. Strikingly, in 1896 there was a case in London where an Orthodox Jew was imprisoned for his refusal to vaccinate his child, claiming his religion forbade him. The prosecutor in this case, who was also Jewish, turned to the Chief Rabbi of Great Britain, Rav Hermann Adler. The Chief Rabbi stated clearly that this man “was not justified in making the statements contained in the letter; that the most competent medical authorities were agreed as to vaccination being a prophylactic against small-pox, and added that its use was in perfect consonance with the letter and spirit of Judaism.”²

This issue came to the fore in the Orthodox community again in three recent situations. The first one was in Lakewood, NJ, where in 2008-2009 a number of school medical officials had sought to exclude unvaccinated children from attending. A number of leading rabbinic authorities associated with that community issued varying statements and rulings, some of which have been clarified and even reversed since that time.³ The second event was the mumps outbreak in 2009-2010 that primarily affected children who had attended several Orthodox camps, and spread further following the summer when these boys returned to home and school. Even more

¹ תפארת ישראל, מסכתא יומא פ"ח, בועז אות ג'.

² State Vaccination: with special reference to some principles of ancient Judaism; JH Levy, London.

³ The events involved in each of these two episodes are detailed and clarified later in this document, with numerous documents quoted in full in the footnotes.

recently, in October 2011 there was an outbreak of measles⁴ in portions of the Orthodox community in Brooklyn. As reported in the New York Times,⁵ “The latest outbreak took place within a close-knit Orthodox Jewish population in Brooklyn, officials said. There have been similar outbreaks among Orthodox Jews in the past. Some of the children had not been vaccinated, perhaps of a preference within the community to delay vaccination, health officials said.”

The purpose of this article is to address two fundamental questions: firstly, whether there is a halakhic obligation to vaccinate, and secondly, whether schools have the right and/or responsibility to prevent unvaccinated children from attending.

Avoidance of Danger in Halakhah:

Based on numerous sources in the Talmud,⁶ the *Shulhan Arukh*⁷ rules that halakhah obligates us to remove dangerous objects and animals from our midst. This is primarily based on the law of the Torah⁸ to erect a *ma'akeh* (railing) to help ensure that a person will not fall from a roof or elevated location. This law is explained not only to apply to roofs and the like, but to create an obligation to remove any hazardous situation that could lead to death or severe

⁴ As this point there have been 11 confirmed cases in this outbreak. That is a particularly large number, as in the years since 1997 the number of cases in the United States has ranged from as low as 37 (in 2004) to as high as 140 (in 2008); before the routine use of the measles vaccine there used to be about 500,000 cases of measles each year in the United States with approximately 500 cases resulting in death (data from *About.com* Pediatrics, Vincent Iannelli, M.D.). Related to this, Dr. Kathleen Gallagher of the CDC in Atlanta has said, “Measles ranges from a pretty uncomfortable disease to a very serious one. For example, for every 1000 children who get measles in a developed country like the United States, 1 to 3 of them dies, despite the best treatment.”

⁵ October 21, 2011

⁶ כתובות מא; ועוד.

⁷ יו"ד סי' קט"ז, חו"מ סי' תכ"ז.

⁸ דברים כ"ב-ח'.

injury. Additionally there is a personal obligation to avoid dangerous situations, foods and activities.⁹

In none of the various discussions does the *Shulhan Arukh* appear to mention any specific threshold of danger needed in order to create these obligations. Indeed there is no reason to suggest that the Sages did quantify the level of danger needed to prohibit an activity. Rather, it would appear that those activities generally considered dangerous must be avoided, while those generally considered safe need not be avoided, even though there may be risks involved in these activities as well.

This vagueness seems to leave with us the question whether in the judgment of *Hazal* these activities were assumed to cause danger in most cases. While such may indeed be the case, at the same time it is important to note that they did not work with statistics and studies, only common knowledge as enlightened by their wisdom and better judgment.

However, a more careful study of sources would indicate that these activities did not necessarily cause danger in the majority of cases, and as such could well have significant ramifications for the question at hand. The most basic case to examine is the original one in the Torah, that of making a *ma'akeh*, to prevent a person from falling off a roof and being killed. The Talmud and *Shulhan Arukh* ruled¹⁰ that a roof need only be 10 *tefahim* in height (approx. 3 feet) in order for this obligation to exist. While it is certainly possible for a person to be killed falling from such a minimal height, it would certainly seem that this should not be assumed in the majority of cases, as in most cases a person would be careful and would not fall, and even if they would fall it is likely that injuries large and small would be far more common than death in a fall from a lower roof such as this.¹¹

⁹ This is based on the words השמר לך ושמור נפשך. Whether this is a דרשה לבוש and באר הגולה (ח"מ סי' תכ"ז אות ע') is discussed in אסמכתא or גמורה (שם סע' י"א). It is clear from (ח' ט"ו סי' ל"ט אות ב') that regardless of that מחלוקת, all agree that it is a full-fledged איסור.

¹⁰ חושן משפט סי' תכ"ז סע' ה'.

¹¹ At the same time it should be noted that this example of low roofs is not the standard or majority of such cases, and more likely a roof would be a

More specifically, Rav Moshe Feinstein¹² addressed this matter when writing about the authority of rabbinic decrees that may seem to no longer apply. Commenting on the prohibition of drinking *mayim megulim*¹³ Rav Moshe writes: “and here too in the case of the exposed waters that nowadays snakes are not commonly found so we permit drinking these waters, that there I have explained that the intention of Tosafot is that the matter that was legislated by rabbinic vote to not allow these waters was that even though the concern that a snake had drunk from the water was quite remote, which really was not a sufficient fear to create a prohibition, the Sages decreed that this small concern was sufficient to be considered as a danger and is included in the law of *pikuah nefesh*, although since the decree was to be cautious even in cases of low levels of danger, in those places where even this low level did not exist, the decree was never considered operative.”

These words of Rav Feinstein are deemed most important since they openly state that at least one of the rulings that are listed in *Shulhan Arukh* was never limited to those activities where the danger was present in most or even significant minorities of cases, as even that which he labeled a *hashash rahok* (distant concern) is included. Similarly, the *Shulhan Arukh*¹⁴ mentions that “one should be careful not to place money into one’s mouth lest it have the saliva of a diseased person on it”; as unappealing as such a practice would be, it seems most unlikely that most or even large minorities of people who would do this would actually become ill. Following this understanding, it seems that many of the other activities men-

full story or two tall and involve far more risk. This case was used as an example to demonstrate that the obligation to take these precautions exists even in cases where the statistical risks of mortality are limited.

¹² אגרות משה אורח חיים סי' קי

¹³ This refers to the fear that venomous snakes might have drunk from water and other beverages left uncovered for significant times. The fear was that perhaps they emitted some of their venom and it would subsequently be consumed. It is clear from numerous medieval rabbinic sources that this law was observed in the breach, hence the discussions as to why it no longer need be followed.

¹⁴ יו"ד סי' קט"ז סע' ה'. Alternatively, this is also explained by others to be due to the fact that so many different people have touched it.

tioned in the *Shulhan Arukh* may also be in this category, not being activities where danger exists in most or even a significant minority of cases and yet by law or by practice are to be avoided.

In fact, it would seem that had there been danger in the majority of cases, there would never have been any need for the Rabbis to legislate about such activities, as the Torah itself already prohibited such conduct.¹⁵ And if there had been danger in a significant minority of cases,¹⁶ there would have been a rabbinic obligation to avoid such danger even without further legislation. Additionally, assuming that the dangers were so clear and obvious, it is hoped that people would have avoided such situations whenever possible, with or without rabbinic rulings or advice; although, as will be addressed below, there may be great value in such legislation even when common sense would mandate the very same conduct.

[It should be noted that today some of these cases mentioned in the *Shulhan Arukh* would not be considered threatening at all based on our knowledge and standards, while others are clearly considered unsafe or dangerous.]

It is also clear that the Sages did not wait for specific danger to happen before they mandated action, as not every dog is equally vicious, yet they said that certain types of dogs may not be kept,¹⁷ and not every stream of water was equally infested with leeches, yet

¹⁵ The issue of acceptable and unacceptable risks is addressed in שו"ת בנין ציון שו"ת בנין ציון שו"ת ציץ אליעזר ח' ט"ו סי' ל"ט, ח"א סי' קל"ז and by Rav J. David Bleich in *Tradition* (Fall 2003, p. 97 footnote #4), as well as numerous other sources. It is a given in the view of all of these authorities that once this 50% threshold has been reached, the activity is forbidden.

¹⁶ עיין במשכנות יעקב סי' י"ז שהגדיר שמיעוט המצוי, הוא מעשר אחוז עד פחות מחמישים אחוז. ומצינו שכן חששו למיעוט המצוי בכל מקום, וע"י בתוס' ע"ז מ: ד"ה כל ותוס' יבמות לו: ד"ה הא, ושו"ת הרשב"א ח"א סי' רע"ד (לענין תולעים) והו"ד בב"י יו"ד סי' פ"ד ד"ה ומ"ש המתולעים וכן בש"ך שם ס"ק כ"ח, ובשו"ת משיב דבר ח"א סי' כ"ח (לענין חמץ בפסח), ובמ"ב סי' נ"ה ס"ק ל"א בשם הפמ"ג (לענין סימני גדלות), ועוד.

¹⁷ דתניא רבי נתן אומר מניין The prohibition states בבא קמא טו.; מו., כתובות מא: שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו ת"ל לא תשים דמים בביתך, which assumedly refers to those species known to be overly aggressive, and does not specifically refer to those animals that have previously attacked, as such animals would not be permitted even if they were securely chained up (as is permitted for those who have not yet attacked or done damage; see (רמב"ם הל' חובל ומזיק פ"ה הל' ט').

they said not to drink from any at night,¹⁸ as in each of these cases whenever the danger was present, it was a real and serious one even if it was not commonly found or had caused harm in a given location.

This brings us to what could well be the key issue at hand regarding the question of vaccinations and many other contemporary issues as well. That question is whether all of these cases mentioned in the Talmud and *Shulchan Arukh* were the results of specific rabbinic legislation or not. If it is understood that they were, this would rule out automatic addition of new cases of risk, absent such legislation. Rambam¹⁹ writes, “many things were prohibited by the Sages because they include lethal danger... and these are they: a man may not put his mouth over a flowing pipe and drink, he should not drink from a river or pond at night lest he swallow a leech and not see it, and he should not drink exposed water lest a snake drank from them.” In this section of laws he includes only cases about which there was specific legislation.

The *Shulchan Arukh* seems to take a more expansive approach, in some cases²⁰ employing the language *asrum hakhamim* (the Sages prohibited them), while in other cases²¹ employing the language *tzarikh lizaber* (one needs to be cautious). Looking at the examples in this second category, such as not putting money into one’s mouth, and not allowing sweat to touch one’s food or get into one’s mouth, this would seem to include any case where common sense or common knowledge deems a conduct as unsafe.²² If the language of the *Shulchan Arukh* itself leaves this matter somewhat ambiguous, the language used by the Rema²³ makes it quite clear that he does not require specific acts of rabbinic legislation for an activity to be

¹⁸ חושן משפט סי' תכ"ז סעי' ט'.

¹⁹ הלכות רוצח ושמירת נפש פ' י"א הל' ה', ו'.

²⁰ יורה דעה סי' קט"ז סעי' א', חושן משפט סי' תכ"ז סעי' ט'.

²¹ יו"ד שם סעי' ב', ד', ה'.

²² It should be noted that for none of the cases about which Rambam wrote *asrum hakhamim* did the *Shulchan Arukh* use the milder language *tzarikh lizaber*, as the cases about which this more mild language was used are not mentioned by Rambam.

²³ סי' קט"ז סעי' ה'.

prohibited due to its dangerous nature, as he writes, “and similarly one should be careful (to avoid) from all things which bring one into danger, as danger is to be treated more strictly than matters of prohibitions.”

Accordingly, based on the words of the Rema there is little doubt that in any situation that is generally deemed dangerous, whether the Sages commented about it or not, whether it even existed in Talmudic times or not, these activities are not allowed. Whether Rav Yosef Karo accepts this same premise or forbids only those activities mentioned by the *poskim* remains somewhat of a question, although it seems more likely that he too did not limit the restrictions to such cases. At the same time it is important to bear in mind that the only activities under discussion are those where the mortality risk is “small”; if the risk is 50% or greater, then the obligation to avoid such dangers likely comes from the Torah itself, and on a rabbinic level with risks of 10% or more.²⁴

While there are clear indications that some of these cases were indeed the result of legislation,²⁵ and in other cases it is assumed by the Rishonim that there was such legislation,²⁶ there are certainly cases about which there is no “evidence” one way or the other. Was there an act of rabbinic legislation proscribing placing coins in one’s mouth? Additionally, even if each of these cases was the result of rabbinic enactments, its reason would still need to be clarified. Was it a unique case that caught the Sages’ attention, or did they resort to such decrees to make their words binding and not to leave them to be followed or ignored based on personal discretion?²⁷ This may

²⁴ As noted in (ח"א סי' כ"ג) שו"ת אחיעזר that those cases where חז"ל permitted one to take risks and to rely on the concept of שומר פתאים ה' were specifically those cases that were בחשש רחוק ומיעוט שאינו מצוי.

²⁵ A clear example of this is the law of מים אחרונים, mentioned in חולין קה: as being due to the danger of מלח סדומית, and as seen in ברכות נג: it is based on a פסוק.

²⁶ While (רא"ש ביצה פ"א סי' ה') clearly assume that the prohibition of גמרא is based on Rabbinic legislation, there is no source in the גמרא that states that.

²⁷ This concern is directly addressed by רמב"ם (הל' רוצח ושמירת נפש פ' י"א הל' where he comments, “and anyone who violates these rules and says, ‘I will endanger myself and this is of no concern to others’ or ‘I am not

well be culled from the words of Rav Moshe Feinstein,²⁸ who explained *mayim megulim* (exposed waters) as being a distant fear that the Sages instructed us to take very seriously despite the low probability of encountering it. If this last idea is correct, it would seem that in each and every case where sound medical knowledge or common knowledge of our day informs us a conduct is dangerous, we would also need to refrain from it, even lacking specific rabbinic decrees.²⁹

It should be noted that on a practical level, the fact that hazardous activities are considered as halakhically binding indeed makes a major difference in daily conduct, as no observant Jew would eat meat cooked together with fish, as such is mentioned in the Talmud and *Shulhan Arukh*. At the same time, convincing the Orthodox public that smoking is forbidden in halakhah has been a most formidable task (see 2006 ruling by the Vaad Halacha of the Rabbinical Council of America on *The Prohibition of Smoking in Halacha*, found at www.rabbis.org).

Refraining from Dangerous Activities or Engaging in Proactive Behavior:

Strikingly, the conduct mandated to avoid the dangerous situations mentioned by H_{azal} are almost exclusively in the negative, meaning that they have instructed/ruled to refrain from doing certain risky activities or to remove certain dangerous objects/situations, but there is almost no mention of proactively engaging in healthy or

worried about these matters,' such a person is to be punished..." This is also reflected in the text of the (ח"מ סי' תכ"ז סע' י')

²⁸ אגרות משה או"ח ח"ב סי' ק'

²⁹ The idea that H_{azal} used the halakhic mechanism and made formal decrees to protect other halakhic values is found in other areas as well. This was done even though it might seem that common sense or good judgment would have been enough reason to refrain from a certain activity. Other examples of this include the declaration of *Kitvei ha-Kodesh* as being *tamei* in order to prevent the storage of *terumah* with *sefarim*, the *takkanah* of Ezra mandating *tevillah* following intimacy to discourage *Talmidei Hakhhamim* from living excessively frivolous lives, and the mitzvah of *mayim aharonim*, just to mention a few examples.

שומר פתאים ה'

מקומות בש"ס שהובא ענין זה

(1) ג' נשים משמשת כדרכה ואינו חושש ומן השמים ירחמו שנאמר 'שומר פתאים ה'. וזה לדעת חכמים אבל ר"מ חולק ומצריך שימוש במוך, ע"ש.

יבמות יב: (ועוד מצינו סוגיא זו ביבמות ק:, כתובות לט., נדה מה., נדרים לה:)

(2) הקזה בערב שבת- מאי טעמא לא משום דקיימא ליה מאדים בזווי אלמא מעלי שבתא נמי קיימא ליה מאדים בזווי כיון דדשו ביה רבים 'שומר פתאים ה'. וע"ש ברש"י- כיון דדשו ביה רבים- הורגלו בו מפני דוחקן שיהיו קרובים לסעודת שבת ואמרינן בפירקין דלעיל (ק"ח:): כבוד שבת בדגים גדולים ובמסכת ע"ז (כ"ט): אמרינן שני לדם דג, ע"כ.

שבת קכט:

(3) ביאה ביום תשעים להריון

נדה לא:

(4) אכילת ענבים ותאנים בלילה בחשש מגולה

ע"ז ל:, חולין ט:

(5) מילה ביום המעונן או כשרוח דרומית מנשבת

יבמות עב.

ובאמת צ"ע בהמכוון בסוגיא זו, ומה הצד השווה בין כל הציורים האלה. ועוד, שלמעשה מה המוכן של פתי, כי אם דברים אלו בכלל כלל זה כי אין הרבים יודע הסכנה בדברים כאלה, אז מיד כשאחד לומד את הגמרא היה לו לחשוש לדברים כאלה. ומשמע שאין לחשוש להם אע"פ שיש אמת לסכנה בהם, מהמת כלל זה של שומר פתאים ה'. ובוודאי שדבר זה צריך ביאור.

דברי הראשונים ואחרונים על ענין זה של שומר פתאים ה'

- והנה ע"י ברמב"ם ה' רוצה פ"ב ה' ג', וז"ל תאנה או ענב שניטל העוקץ שלהן אין בהם משום גילוי, לפיכך אוכל אדם תאנים וענבים בלילה ואינו חושש. תאנה נקורה שיבשה ונעשת גרוגרת ותמרה נקורה שיבשה שתיהן מותרות, ע"כ. הרי שפסק הרמב"ם את דברי הגמרא לגבי שומר פתאים ה'.
- וע"י ביבמות ב"ד כד. בדפי הרי"ף ובנ"י שם, ששם מדובר על הסוגיע של מילה ביום המעונן, וכתב הנ"י שעכשיו עבדינן מצותהמילה בין ביומא דעיבא בין ביומא דשותא דשו בה רבים ושומר פתאים ה'. והביא הריטב"א בשם רבו דמכאן דמאן דלא בעי לממהל ביום דעיבא הרשות בידו ושפיר עבד דלא למסמך על שומר פתאים זה"ה שהיה ראוי שלא למול בשבת כשהוא מעונן, ע"כ. ונראה מדעת הריטב"א, שהוא סבר שמשום שתלה הגמרא דין זה על הפסוק של 'שומר פתאים ה', אז משמע שאם רוצה להחמיר הרשות בידו. ועוד שלגבי שבת יוצא, שמשום ששייך להחמיר, אז יש ספק ממש אם יום המעונן דוחה שבת לגבי ברית מילה, כי על הצד שלא לסמוך על שומר פתאים, אז יש סכנה שדוחה מילה למחר.
- ועיין בטור יו"ד סימן רס"ב בכ"י שהביא רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה נתיב א ח"ב יג ע"ד) שיום המעונן או יום שמגשבת בו רוח דרומית אינו מעכב מלמולו דשומר פתאים השם, אבל טורה הדרך כלומר שהוא חולה מטורה הדרך אין מלין אותו עד שיתרפא... וכ"כ הרמ"ה ז"ל, ע"כ. הרי שהולק הרבינו ירוחם על הריטב"א ואינו מחלק בין מי שלא רצה לעשות כגדר זה של שומר פתאים ה'. אלא דדין זה שוה לכל, וכמו שבאמת משמע מסתימת לשונו של הרמב"ם שהבאנו לעיל.
- וע"י בתרומת הדשן שאלה ריא שדן אם יש להתיר על דבר שהוא רק חשש סכנה מטעם שומר פתאים ה', וכתב דיש לדמות את זה למה שאין אנו עושים כמה דברים שנמתאו בתלמוד בזמן הזה. אבל עכ"פ כתב עוד מתוך דבריו שיתכן שאי אפשר להתיר לת"ח מטעם כלל זה של שומר פתאים ה'.
- תוס' יומא עו:-- הגמרא שם מדובר על דבר שנקרא 'שיבבא', ותוס' חולק על רש"י שאין זה מדובר על רוח רעה, אלא על דבר אחר ששורה על האוכל אם לא נטל ידיו באותה שעה אע"פ שכבר נטלן שחרית, וכתב שמה שעכשיו אין העולם נזהרין בזה לפי שאין אותה רוח רעה שורה באלו המלכיות כמו שאין נזהרין על הגילוי ועל הזוגות. ונראה שזה שייך לסוגיתינו אע"פ שלא הזכיר הכלל של שומר פתאים ה' להדיא.
- דברי יש"ש ביבמות ריש פרק הערל סימן ד'- הוא פסק דלא כהריטב"א שאין להחמיר על עצמו שאין אנו בקיאים ביומא דעיבא כולי האי, ואין פתאים גדולים יותר ממנו. ולכאורה זה שייך ג"כ לשיטת הרמב"ם ורבינו ירוחם שהבאנו לעיל.
- ע"י בשו"ע או"ח סימן ר"מ במג"א ס"ק ה', שכתב את דברי הגמרא בנדה שבליל צ' מיום שנתעברה הרי זה שופך דמים שאפשר להמית הולד, ובגמרא מסיק ע"ז והאידנא שומר פתאים ה'.
- כתב הערוך השלחן כדעת המהרש"ל בים של שלמה שאין להחמיר לגבי דברים אלו, אלא שגם אנו הפתאים והכלל נאמרה עלינו, וממילא דין זה שייך לנו"ע.

גדר דין זה בדברי הפוסקים

- כתב ר' אלחנן בקובץ שיעורים ח"א כתובות סימן קלו שהקשה שהנה ספק סכנה דוחה שבת ולא סמכין על שומר פתאים ה'. ותיירן דצ"ל שאין אדם חייב להמנע ממנהג דרך ארץ, וממילא הוי כאילו אין בידו לשמור את עצמו ואז נשמר מן השמים, אבל היכא שבידו להזהר אינו בכלל פתאים, ואם לא ישמור את עצמו הוא מתחייב בנפשו ולא יחזיק משומר מן השמים.
- ועי' בצ"ח אליעזר ח"ט סימן נ"א פרק ב' שהביא דברי שו"ת חמדת שלמה חאה"ע סימן מ"ו ביאר שאף לדעת חכמים שחולקים על ר"מ, ע"כ דס"ל דלא הוי סכנה כלל דאלו היה מקום סכנה ממש ודאי דהוי אסורות לשמש כלל. וממילא באופן שבאמת יש סכנה לאשה לדעת הרופאים, אז גם החכמים הסכים לדעת ר"מ. עוד הביא דברי שו"ת צמח צדק החדשות האה"ע סימן פ"ט, והוא כתב בכיאר דברי הגמרא בג' נשים משמשות וכו', שבנשים כאלו שם הברוא ית' בטבע הבריאה אשר גם נשים הנ"ל ע"פ רוב אינן מתעברות, ומ"ש ומן השמים ירחמו שנאמר שומר פתאים ה' היינו שלא יקרה כן אפילו על צד המיעוט. וכתב שאין לסמוך על טעם זה של שומר פתאים ה' לכתחילה דהא אמרינן שאסור לסמוך על הנס.
- שיטת הציץ אליעזר - בחלק ט' סימן י"ז פרק ב' (ט) הוא כתב שאין כלל זה שייך אלא למקומות שאמרו חז"ל ששייך. ואין זה הוקבע כפי תפיסה שלנו, כי יש דברים שהזכרו בש"ס שאין אנו יודעים מה טבעם, ואין אנו אומרים שמשום כך יש למנוע מלעשותם, או לגבי מציצה שיש חשש חילול שבת על הצד שאין מציצה חלק מעצם המצוה. אלא על כרחך שאין אנו אומרים כלל של שומר פתאים אלא במקומות שחז"ל קבעו. ועוד הביא ראייה משיטת הריטב"א שהבאנו לעיל, שיש מקום שלא לסמוך בכלל על שומר פתאים, ומשום כך אין אנו אומרים כלל זה בשאר מקומות. ועוד כתב שאין לקבוע
- ר' שלמה זלמן צ"ח חולק על הציץ אליעזר, וכתב שההגדרה הוא כפי מה שאנשים מפחדים או נבהלים מזה גם בימות החול מחשש סכנה. ועי' בשש"כ פרק לב סי' א סק"ב, וז"ל דכל דבר שהעולם נוהגים לעשות כן ולא לחוש, מותר אדם לסמוך על 'שומר פתאים ה'', כי מה שקצרה יד האדם לדעת ולהיזהר ממנו, הקב"ה שומר עליו, ממילא דבר שהעולם חוששין לו משום סכנה, הרי הוא בגדר סכנה, וכן גם דעת הגר"ש זצ"ל.
- דעת ר' משה מובא בתשובות שונות באג"מ. ביו"ד ח"ב סי' מט הוא אמר שאין איסור בעישון סיגריות מכיון שדשו בה רבים נאמר עליה הכלל של 'שומר פתאים ה''. ועיין בדבריו לקמן ביו"ד ח"ב סימן צז ששם מדובר על ענין בית חדר מיוחד להעמיד שם אמבטי לרחוץ כל גופו, האם זה בכלל מרחץ שבצואת ר' יהודה החסיד, ובתוך דבריו כתב שמשום שכל העולם נוהגין היתר ולא עלה כלל על לבו של שום איש מיראי הש"ת שיש חשש איסור בזה, ומשום כך נכלל בשומר פתאים ה'. ועוד מפני ששייך לכלול את ציור זה בשיטת רש"י שם בשבת שהם עושים כך מחמת דוחקן שיש בזה צורך גדול לבריאות וכבוד שבת. אמנם עיין בחו"מ ח"ב סימן עו שהגדיר שיש לסמוך על שומר פתאים ה' רק בדבר שיש חשש סכנה ואיכא הרבה בני אדם שלא קשה להם דבר זה. וצ"ע אם המציאות עדיין כמו שכתב שם לגבי עישון, אבל ממ"נ יוצא גדר זה של שומר פתאים ה' מתוך דבריו שם. ונראה שמה שיוצא מדבריו הוא שענין זה שייך כשאין סכנה נראה לעינים, ורק שיש חשש סכנה לאיזה בני אדם, ובאופן כזה אם כבר דשו ביה רבים או אנו אומרים שומר פתאים ה'. אמנם יש עוד מקום שהוא דיבר על כלל זה של שומר פתאים ה', וזה באה"ע ח"ד סימן עג, ושם משמע שדין זה חל במיוחד בג' נשים כיון שלענין תשמיש והחויב עונה הוא כבר מובטח מה' שלא יארע כל רע. אמנם דבר זה קשה מאוד להבין, שהרי כלל זה מובא במקומות אחרים בש"ס, ובעל כרחך שאין כלל זה נאמרה במיוחד בג' נשים. ועוד שהמשמעות שם שהשמירה בא לנשים אלו מהדין שומר פתאים ה', ולא מחמת דין מיוחד לגבי תשמיש, וצ"ע.
- עיין בשו"ת שבט הלוי יו"ד ח"ג סימן קי"ג, שכתב שם לענין ביאה ביום צ' שעכשיו נתמעטו הלבבות ורוב בני אדם לא בקיאי בזמן העיבור, ונעשה דשין בו רבים דאמרינן שומר פתאים ה'. והוא מביא דברי תרומת הדשן שהבאנו לעיל שבתלמיד חכם שבקץ בזה כדאי לו להזהר בזה.

מהלך בסוגיא

והנה נראה שצריך עיון במהלכים אלו, כי יש קושיות שונות על כל אחד, וצריכים אנו להגדיר כלל זה של שומר פתאים ה'. כי גדר של הקובץ שיעורים, כי אפשר לומר כזה בשיטת הריטב"א למשל, אבל כבר ראינו שלא חלק הרמב"ם בין בני אדם, ורק שזה ההלכה פסוקה לכל. ועוד שלדעת רבינו ירוחם והמהר"ל ג"כ משמע דלא כזה, כי מהם מבואר שיש איזה דין של 'פתי' ששייך לנו. וממילא יש שמירה מהקב"ה ואין צורך להיזהר מדברים כאלו. וממילא לא משמע כדברי הקובץ שיעורים.

ובכלל זה של 'דבר שדשו ביה רבים' שנאמרה בגמרא, ג"כ קשה להגדיר. כי אם יש באמת איזה סכנה בדבר, מפני מה יש להתירו רק משום דדשו ביה רבים, כי יש לכל איש שלמד סוגיא זו להזהיר ממנה, כי עכשיו זה ידוע לו ואין הוא בכלל פתי. ומה שכתב ר' משה זצ"ל שאם יש רק חשש סכנה אבל יש רוב שאין זה סכנה להם, אז מה הגדר של זה, כי יש באמת צד של סכנה, מה הטעם שאפשר לסמוך על כלל זה של שומר פתאים ה'. גם כלל זה של 'דשו ביה רבים' אינו נראה שהוא הכלל באיזה אופן שיש לומר 'שומר פתאים ה'', כי אין דבר זה נזכר בכל מקום שמובא פסוק של 'שומר פתאים ה'', ועוד שלכאורה אינו נוגע ביבמות יב: לדוגמא. כי המח' שם בין ר' מאיר וחכמים אינו באם דשו ביה רבים, רק נראה שתלוי על דעת ר' מאיר שחוששין להמיעוט, וכמו שמובא שם בצ"ח אליעזר בשם השו"ת תורת חסד. ואעפ"כ הובא כלל זה בגמרא, וממילא אי אפשר להגדיר כוונת ענין זה רק במה שדשו ביה רבים.

ונראה שהמהלך הוא כזה. תחילה צריכים אנו להגדיר הכוונה ב'פתי'. כי יש בתורה כמה מלים שכוונתם הוא שוטה או דבר שדומה לה, ויש לכל אחת ואחת מובן פרטי. כי כל אחד ואחד בא להראות לנו איזה חיסרון באיש זה, אשר אין חיסרון זה נובע מחוסר כשרון שנתן לו השם ית', אלא קלקול מסויימת ששייך לתקן, ואשר על כן דיבר התורה עליו.

ובזה נכנסו לביאור הענין, כי הנה עיין במשלי (יד, טו) 'פתי יאמין לכל דבר וכו'. ושם כתב הגר"א - פתי - מי שדרכו להתפתות, הוא מאמין לכל דבר ואינו חושב על הסוף, ע"כ. היינו שהמובן של פתי הוא, שאיש כזה מסתכל רק על פני הדברים, וממילא אי אפשר לו לחשוב על הסוף.

ועיין במהר"ל בהקדמה לתפארת ישראל שכתב וז"ל, 'עדות ה' נאמנה מחכימת פתי' (תהלים יט, ח). פירוש, כי מה שנחשב האדם שאין בו רק שכל האנושי. אבל 'עדות ה' נאמנה מחכימת פתי', שעל ידי התורה נעשה חכם. כי התורה מעידה על הנמצאים לברר כל דבר, והיא נאמנה מחכימת הפתי, עד שנחשב שכלי ביותר, עכ"ל.

והנה, יש להבין עומק דברי המהר"ל, ועומק דברי הגר"א. כי ענין פתי הוא כשאחד תופס את העולם רק כפי שנראה לעיניו, בלי שהוא חושב על תוכן שלה. והנה כל אחד נולד לעולם שלו, והוא מתגדל בתרבות מסויימת, והוא תופס את העולם כפי שהעולם הסביב לו רגילים הם להבין. אמנם, באמת, זה רק פני המציאות, ואי אפשר לעמוד בזה על נקודת הפנים - האמת שיש בבריאה. וזה כוונת המהר"ל, שאין באדם אלא שכל האנושי, אשר יש בזה כל

ההנחות שלו כפי שנמצא מצד עצמו בעולם. אבל באמת בתפיסה של שכל האנושי בלבד, דבר זה נקרא פתי. כי מה שהעולם מראה לו שזה האמת של המציאות, אינו מוכרח וברור שזה כן, כי עדיין אין לו תפיסה בשרשי הנמצאים והעולם. וממילא, רק על ידי התורה אפשר להעלות דעת האדם למקום גבוהה יותר ממה שהוא התחיל. ורק על ידי זה אפשר לשנות מי שהוא בגדר 'פתי' לחכם. ויוצא, שבעצם הדברים, התפיסה של שכל האנושי הוא רק בפני המציאות, וזה בגדר פתי כלפי התפיסה בהדברים כפי שהם נמצאים בעצם.

ובהקדמה זה יש לעמוד על תוכן הענין. ויש להתחיל בסוגיא של גילוי בע"ז דף ל. כי כנראה שדבר זה משמש כגילוי לכל שאר הדברים בהסוגיא. המעיין יראה כי סדר השקלא וטריא שם מאוד לא מובן. כי הגמרא אמר שאין צריך לחשוש לגילוי בפי התאנה (וביאר רש"י שם שכשתולשין אותה נעשה פה קצר במקום עוקצה). והביא הגמרא ראייה לזה ממה שמצינו ברייתא שאפשר לאכול דברים כאלה בלילה ואין חוששין לגילוי משום שומר פתאים ה'. ולכאורה אין הדברים מובנים כלל, כי מה השייכות בין שני דברים אליו? אלא שהביאור הוא כדביארנו, כי ענין פתי הוא מי שתופס רק את פני המציאות. ממילא, אם בלילה כשאי אפשר לראות את התאנה אין צריך לחשוש לגילוי כי אין דבר שנראה שיש לחשוש כאן, ולאיש זה, אי אפשר לראות יתור. ממילא הוא בגדר פתי, ועל זה נאמרה הכלל של שומר פתאים ה'. וא"כ יש לראות מזה שלגבי פי תאנה אין מקום לחשוש ג"כ, כי שם הוא באותו גדר של פתי כמו מי שאכל בלילה, כי אין דבר שנראה בתאנה זו שיש לחשוש לה, וממילא משום שלענין איש זה אין נראה שיש מקום חשש כאן, אז על זה נאמרה הכלל של שומר פתאים ה'. כי הכלל נאמרה בכל אופן שהאיש עשה כל מה שבגדרי תפיסה שלו יש לעשות, ויותר מזה אינו חייב, כי על זה נאמר שומר פתאים ה'.

ובזה אנו באים לשאר הציורים, כי יש לדייק שלא בכל מקום שהובא כלל של שומר פתאים ה' נאמרה הגדר של דשו בו רבים. ודבר זה צ"ב כי נראה שהוא אינו הסבה בעצם לכלל זה של שומר פתאים ה', ורק שהוא אחד מהסבות שהדבר נכלל בשומר פתאים ה'. וכלל זה של דשו בו רבים נאמרה לגבי מילה ביום המעונן ביבמות ולגבי הקזת דם בשבת. ויש להעיר שענינים אלה נראה מאוד מוזר לנו, ולא מחמת החשש הרחוק שלהם, אלא דעצם הדברים אינם נתפסים היטיב אצלנו. והביאור הוא כמו שביארנו, שכלפי דברים אלו אנו בכלל פתאים מחוסר הכרתינו בשרשי הנמצאים והבנה שלנו בתורה, וממילא ענינים אלו אינם נראים לנו. ועל זה אמר הגמרא שכיון שדרשו בו רבים נאמרה שומר פתאים ה'. כי ענין של דשו בו רבים הוא, שתמיד ענין הרבים הוא התפיסה השוה לכל, ובעצם דבר הוא כמו שהדברים נתפסים על הצד החיצון שלהם. וכן ענין הרגל הוא כמו זה, שמקום המיעוט החיות בהאדם נמצא ברגל שאין צריך שום שכל בהליכה והשתמשות עם הרגל. וממילא המובן של 'ישו בו רבים' הוא, שתחת הרבים דבר זה נעשה כאילו נמצא. כי משום שנתמעט הלבבות, אז דברים אלו הם למעלה מתפיסתנו. ואשר על כן, דבר זה הוא בכלל שומר פתאים ה', כי הכלל הוא שהאדם חייב לנהוג רק כפי דרגתו ומה שנראה לשכלו, ומפני שהוריד תפיסת הרבים למטה מדברים כאלו, אז אין אנו חייבים לחשוש להם, כי כלפי אנחנו, אין דבר זה סכנה, כי השם שומר עלינו מכיון שאין אנו מבינים את הסכנה שבדבר. (ודבר זה נראה ג"כ ההבנה במה שאין כל אחד ואחד נזהרים בכל החומרות של החכמי האמת, כי מכיון שאין אנו מבינים ענינם, והם למעלה מתפיסתנו, אז אנו בכלל פתאים ויש כלל של שומר פתאים ה'. וכן שמעתי ממורי ר' משה מייזלמן שליט"א שיש לו מסורת מר' חיים ז"ל שאין לנהוג בדברי המקובלים על שמבינים אותם.)

ונראה שהציור של ביאה ביום צ' בכלל זה, אבל אפשר עוד שהוא בכלל הכלל האחרון שיש בג' נשים ביבמות יב. כי הנה שם ביבמות לא נאמרה הגדר של דשו בו רבים כמו בציורים שהבאנו לעיל. ועוד שיש מח' אם לומר הכלל זה. והאם סבר ר' מאיר בכל המקומות שהבאנו לעיל שאין כלל כזה? וא"כ מפני מה לא הביא אותו שם. ועוד שאם הפשט בהכלל שחשש זה לא ידוע להם ואשר על כן הם בכלל פתאים, אז מפני לא פרסמו את חשש זה. ומפני שייך זה למח' בהלכה? אלא דנראה דזה ג"כ על הדרך שביארנו, שלכאורה מוכרחין אנו לומר שבאמת יש חשש סכנה כאן, רק שעל הדרך אין סכנה מתשמיש עם נשים אלה. ואשר על כן מח' זה שייך למח' בין ר"מ והכמים שחושש ר"מ להמיעוט, וכן ביאר השו"ת תורת חסד בסוגיא זו ביבמות. וא"כ לכולי עלמא יש חשש סכנה בביאה זו, רק שמשום שעל הרוב אין סכנה (ואפשר שזה לשיטת תוס' שם שאין הגדלות מתחיל בכל אחד באותה זמן, או משום שאין היא נעשה מעוברת על הרוב) אז סבר חכמים שאנו בכלל פתאים כלפי מעשה זו. כי משום שיש לנו להלן אחר הרוב, אז כלפי אנחנו, אין שום סכנה בדבר זה, וממילא על זה נאמרה הכלל של שומר פתאים ה'. אבל ר"מ סבר שיש לחשוש להמיעוט, וממילא אין אנו בגדר פתאים, כי חייבים אנו לחשוש למה שמעשה זה עלול להיות סבה עצמית להסכנה, וממילא אין הפרשה של שומר פתאים ה' שייך לזה. וכמו שביארנו אפשר שזה ג"כ הטעם של ביאה ביום צ', אמנם נראה שהוא בכלל כלל השנית שאמרנו לעיל, וכן הבין בשו"ת שבת הלוי כנראה.

ולפי זה, יוצא שהכלל של שומר פתאים ה' נאמרה בכל אופן שמצד תפיסה שלנו אין חשש סכנה בדבר זה, ואע"פ שאפשר שבאמת יש סכנה במעשה זה. אבל משום שאין אנו תופסים המציאות של סכנה זו, אין אנו חייבים לחשוש לזה, כי באמת אין אנו תופסים את חשש זה. וממילא הקב"ה שומר עלינו מסכנות כאלה.

והנה נראה שדבר זה מבואר בדברי המרה"ל עצמו במקום אחר, כי בסנהדרין דף קי': קטני בני רשעי ישראל, רבי עקיבא אומר באים הם לעוה"ב, שנאמר 'שומר פתאים ה'. וכתב על כך בח"א שם, וז"ל רבי עקיבא סבר כי הוא יתברך שומר אותם, כדכתיב 'שומר פתאים ה', ולמה שומר פתאים יותר ממה שישמור גדולים, אלא בשביל שאין לפתאים שמירה מעצמם, וכיון שאין להם שמירה מעצמם, השם ית' שומר אותם וכו', ע"ש. ובגבורות ה' כת"י פט"ז כתב, וז"ל שהיה משלים את המעשה להיות נשמר מן הרע מה שאפשר לעשות מן השמירה, ואז מה שחסר מן השמירה, שאי אפשר ביד אדם, הקב"ה גומר על ידו. ואם הוא חסר מן השמירה שאפשר לאדם לעשות, אין הקב"ה משלים מלמעלה החסרון שאפשר לתקן ביד האדם, ע"כ.

ועכשיו מובן שיטת הרמב"ם ורבינו ירוחם, ומהרש"ל, ועוד, שכלל זה שוה לכל בהדור, ואין ענין לאחד להחמיר על עצמו ולחשוש לדברים אלה. כי בדברים שמופקעים מתפיסתנו, אין ענין של חשש להם, מאחר שהם למעלה מאתנו אז השם ית' שומר אותנו מכל רע בתחום זה. ולהבין דעת הריטב"א והתרומות הדשן, אפשר שהם מדברים ביחיד שהבין את ענינים אלה, וממילא הוא אינו נכלל בגדר של הכלל מאחר שתפיסתו למעלה מהם. וכן משמע מדברי השו"ת שבת הלוי, שההקפדה על דברים כאלה תלוי באם אנו בקיאים בהם. ולכאורה שבאופן כזה גם המהרש"ל מסכים לזה.

וכל זה בנוגע לסוג פתי שהתפיסה של הדברים מופקעים מאתנו מצד עומקם. אבל מה שנוגע למעשה לנו הוא הציור של ג' נשים, כי שם נראה שהסכנה מובן מאליו, ורק משום שיש רוב שאין לחשוש לדבר זה. וכאן יש לדון, כי נראה ששייך להיות בכלל פתאים רק משום שבעצם יש סבה עצמית לסכנה במעשה זה, ורק משום שיש רוב שאומרת לנו שאין לחשוש לסכנה כזה אע"פ שמצד עצמו אפשר למעשה זה לגרום אותה. וממילא דבר שאין המעשה עצמה סבה להסכנה ורק שאפשר להיות סכנה בעוד שהוא נמצא במעשה כזה, אז לכאורה אין דבר זה בכלל מעשה של סכנה, אבל צ"ע. אבל האם יש מקום להחמיר בסוג פתי כזה (שהרוב אומרת לו שלא לחשוש לסכנה זו), כי יש לומר שכאן יש צורך לעשות מעשה זו (מצות עונה וכו') וממילא מטעם זה יש לסמוך על שמירה זו. אמנם לפי מה שביארנו אין שום ענין לכך, כי כל הגדר של שומר פתאים ה' הוא כשהאדם עשה כל מה שחייב לעשות מצד שכל שלו, ואם שאפשר שיש סכנות בעולם, אבל אם אינם בגדר מה שהוא חושב שזה סכנה, אז על זה נאמרה הכלל של שומר פתאים ה'. אבל מיד

כשהוא תופס שיש סכנה אין מקום של הסתמכות על פסוק זה, כי זה דבר שסותר את עצמו, כי עד כמה שהוא מכיר שיש סכנה או אין הוא בגדר פתי, וממילא אין שמירה לו מלמעלה וכדביארנו לעיל.

SCIENCE | NYT NOW

Parachutist's Record Fall: Over 25 Miles in 15 Minutes

Alan Eustace Jumps From Stratosphere, Breaking Felix Baumgartner's World Record

By JOHN MARKOFF OCT. 24, 2014

ROSWELL, N.M. — A well-known computer scientist parachuted from a balloon near the top of the stratosphere on Friday, falling faster than the speed of sound and breaking the world altitude record set just two years ago.

The jump was made by Alan Eustace, 57, a senior vice president of Google. At dawn he was lifted from an abandoned runway at the airport here by a balloon filled with 35,000 cubic feet of helium.

For a little over two hours, the balloon ascended at speeds up to 1,600 feet per minute to an altitude of more than 25 miles. Mr. Eustace dangled underneath in a specially designed spacesuit with an elaborate life-support system. He returned to earth just 15 minutes after starting his fall.

“It was amazing,” he said. “It was beautiful. You could see the darkness of space and you could see the layers of atmosphere, which I had never seen before.”

Mr. Eustace cut himself loose from the balloon with the aid of a small explosive device and plummeted toward the earth at speeds that peaked at 822 miles per hour, setting off a small sonic boom heard by people on the ground.

“It was a wild, wild ride,” he said. “I hugged on to the equipment module and tucked my legs and I held my heading.”

-26-

He did not feel or hear the boom as he passed the speed of sound, he said. He performed two slow backflips before a small parachute righted him.

His technical team had designed a carbon-fiber attachment that kept him from becoming entangled in the main parachute before it opened. About four-and-a-half minutes into his flight, he opened the main parachute and glided to a landing 70 miles from the launch site.

“To break an aviation record is incredibly significant,” said Mark Kelly, the former astronaut, who viewed Mr. Eustace’s ascent. “There is an incredible amount of risk. To do it safely is a testament to the people involved.”

Mr. Eustace’s maximum altitude was initially reported as 135,908 feet. Based on information from two data loggers, the final number being submitted to the World Air Sports Federation is 135,890 feet.

The previous altitude record was set by the Austrian daredevil Felix Baumgartner, who jumped from 128,100 feet on Oct. 14, 2012.

Mr. Eustace was carried aloft without the aid of the sophisticated capsule used by Mr. Baumgartner or millions of dollars in sponsorship money. Instead, Mr. Eustace planned his jump in secrecy, working for almost three years with a small group of technologists skilled in spacesuit design, life-support systems, and parachute and balloon technology.

He carried modest GoPro cameras aloft, connected to his ground-control center by an off-the-shelf radio.

Although Mr. Baumgartner was widely known for death-defying feats, Mr. Eustace describes himself as an engineer first with a deep commitment to teamwork. He pilots his own Cessna twin-engine jet and has a reputation in Silicon Valley for thrill-seeking.

[“Alan is a risk-taker with a passion for details,” said Brian Reid, a computer network specialist who has worked with Mr. Eustace.]

After he decided to pursue the project in 2011, Mr. Eustace was introduced to Taber MacCallum, one of the founding members of the Biosphere 2 project, an artificial closed ecosystem built to explore concepts such as space colonization. Mr. Eustace had decided to pursue a simpler

- 27 -

approach than Mr. Baumgartner's.

He asked Mr. MacCallum's company, Paragon Space Development Corporation, to create a life-support system to make it possible for him to breathe pure oxygen in a pressure suit during his ascent and fall.

Mr. Eustace said Google had been willing to help with the project, but he declined company support, worried that his jump would become a marketing event.

James Hayhurst, director of competition at the United States Parachute Association, who verified the record, described the venture as "legitimate science."

"I think they're putting a little lookout tower at the edge of space that the common man can share," he said.

Mr. Eustace said he gained a love of space and spaceflight while growing up in Orlando, Fla., during the 1960s and 1970s. His family crowded into a station wagon to watch every launch from Cape Canaveral (known as Cape Kennedy during some of that time). A veteran aircraft pilot and parachutist, he worked as a computer hardware designer at Digital Equipment Corporation for 15 years before moving to Google in 2002.

Mr. Eustace said that his technical team designed and redesigned many of the components of his parachute and life-support system during the three-year development phase. Many of the redesigns were the result of technical surprises.

For example, he discovered that in order to control his suit, he was required to make movements that were exactly the opposite of the control motions made by a conventional parachutist. Left movements must be made for rightward motion, for instance, and upward movements for downward motion.

The stratosphere becomes warmer at higher elevations, and the suit designers had to figure out how to keep Mr. Eustace sufficiently cool at the top of the stratosphere, because there is no atmosphere to remove the heat. His suit did not have a cooling system, so it was necessary to make elaborate design modifications to keep dry air in his helmet so that his face plate did

- 27 -

not fog.

In order to keep from overheating, Mr. Eustace kept his motions to a minimum during his ascent, including avoiding moving his arm to toggle a radio microphone. Instead, he responded to ground controllers watching him from a camera rigged above his suit by slightly moving one leg to acknowledge their communications.

Correction: October 24, 2014

An earlier version of this article misstated the relationship of temperature to elevation in the stratosphere. In the upper layers of the stratosphere, temperatures increase with altitude, not decrease.

A version of this article appears in print on October 25, 2014, on page A12 of the New York edition with the headline: Parachutist's Record Fall: Over 25 Miles in 15 Minutes.

© 2014 The New York Times Company

-28-